

נספח 1. הארץ המובטחת

המזרח התיכון: בשורות הבאות נתאר את מיקום הארצות היושבות מזרחה לים התיכון.

א"י ממוקמת על חבל הארץ המזרחי דרומי של ים התיכון, ומצפון לארץ ישראל נמצא הלבנון (וארץ חמת).

מזרחית לא"י שוכנות ארצות עבר הירדן (מואב ועמון, ארץ ראובן וגד), ומצפון להם ארץ ארם.

מזרחית לארצות עבר הירדן משתרע מדבר שלא היו עוברים בו, ואף בימינו אין בו יישוב.

מזרחית לאותו מדבר זורם הנהר הגדול - נהר פרת.

גבולות מצומצמות, וגבולות מורחבות.

בהבטחה של אברהם אבינו, מפורש ארץ מורחבת מאד, מהנילוס עד נהר פרת, וכמפורש - **בַּיּוֹם הַהוּא פָּרַת יִהְיֶה אֶת אֲבִרָם בְּרִית לֵאמֹר לְזֶרַעְךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת...** (בראשית טו, יח), ובפרשת משפטים, גם מפורש גבולות מורחבים כעין אלו - **וְשָׂתִי אֶת גְּבֻלְךָ מִיַּם סוּף, וְעַד יָם פְּלִשְׁתִּים** [ים התיכון, חוף הים של יהודה]¹, **וּמִמִּדְבָּר עַד הַנָּהָר** [פרת]... (שמות כג, לא):

גם מפרץ אילת, וגם מפרץ סואץ, נקראים ים סוף², ולכן קשה לקבוע לאיזה מהם הכוונה בפסוק. אך מסתבר יותר שהכוונה למפרץ אילת.

בסוף פרשת עקב, ובתחילת ספר יהושע, גם מפורש גבול מורחב עד נהר פרת³.

למרות זאת, גבולות הארץ שנתחלקה לשבטים, ובה חייבים בתרומות ומעשרות ושביעית, היא קטנה בהרבה מהגבולות הנ"ל, והיא רק ארץ כנען, מים המלח עד לבא חמת [ארץ ישראל ומערב הלבנון, עד חמת]. אמנם, אם עמ"י כובשים את כל ארץ כנען, ואח"כ כובשים עוד מקומות [לכאורה כיבוש לשם יישוב יהודי], הרי שמקומות הללו גם נכללים בארץ ישראל ומתחייבים במצוות כמוה.

הלבנון, וחוף הים הצפוני: גבולות ארץ ישראל המתוארות בפרשת מסעי, כוללות את יהודה שומרון והגליל, [כולל כל חוף הים] וגם את לבנון⁴ ואולי עוד צפונה.

¹ הפלשתים ישבו בערים אשדוד, אשקלון, ועזה על פני כל חוף הים של יהודה.

² מפרץ סואץ, שם עברו את הים בחרבה, ומפרץ אילת נקרא גם ים סוף בכמה מקראות (מלכים א' ט, כו), וכן בכל מקום שמוזכר ים סוף בהקשר לאדום הכוונה למפרץ אילת [כגון בפרשת דברים, בנבואת ירמיהו על אדום (מט, כא) ועוד].

³ **כָּל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר תִּדְרֹךְ בְּךָ וּבְלִבְּךָ בּוֹ לָכֶם יִהְיֶה, מִן הַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן, מִן הַנָּהָר נְהַר פָּרַת, וְעַד הַיָּם הָאֲחֵרִים יִהְיֶה גְבֻלְכֶם** (דברים יא, כד): עוד מפורש ביהושע - **מִהַמִּדְבָּר וְהַלְבָּנוֹן הַזֶּה, וְעַד הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר פָּרַת כָּל אֶרֶץ הַחֵתִּים וְעַד הַיָּם הַגָּדֹל מְבֹא הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה גְבֻלְכֶם** (יהושע א, ד):

⁴ צור וצידון הם ערים בנחלת אשר [יהושע יט, כח-כט]. ובפרק י"ג בה' מתאר ליהושע את שארית הארץ שיש לכבוש ולחלק ולשבטים מפורש - **וְהָאָרֶץ הַגְּבֻלִי, וְכָל הַלְבָּנוֹן מִזֶּרֶחַ הַשָּׁמֶשׁ** [וכל הרי הלבנון מזרחה לחוף] **מִבְּעַל גֵּד תַּחַת הַר חֶרְמוֹן, עַד לְבֹא חֲמַת... וְעַתָּה, חֲלַק אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת בְּנִחְלָה לְתִשְׁעַת הַשְּׁבִטִים וְחֲצִי הַשְּׁבִט הַמְּנַשֶּׁה...**

אך למעשה, יהושע כבש רק את יהודה ושומרון והגליל [וגם בהם הוא כבש רק את רוב המקומות, אך נשארו בהם גויים רבים⁵], ולמעשה את שטח הלבנון - מהגליל עד לבא חמת יהושע לא כבש כלל. ומכאן הביטוי מידן ועד באר שבע⁶ כי

צפונה מידן לא הורישו. גם בימי דוד ושלמה, עיקר הישוב היהודי הסתיים בידן, אך רבים מבני ישראל היו במקומות צפוניים לידן עד לבא חמת. ולכן ניתן היה

⁵ כל חוף הים של יהודה, ועוד שטח גדול מיהודה היה 'ארץ פלשתים', ויהושע לא נלחם בהם. ונראה שכמעט כל ארץ דן נשאר בידי האמורי והפלישתים. ולפחות הערים החשובות בעמק יזרעאל, נשארו בידי נכרים, ובגליל נשאר שטח גדול בידי גויים [כמפורש בידי גויים].

⁶ מפורש בכמה מקראות, במעשה פילגש בגבעה (שופטים כ, א), בדברי אבנר (שמואל ב' ג, י), בדברי חושי הארכי בזמן מרד אבשלום (שם שם יז, יא), ובעוד מקראות (שמואל א' ג, כ דה"י ב' ל, ה).

לומר 'מִדָּן וְעַד בָּאֵר שֶׁבַע', וניתן גם לומר, מלבא חמת עד נחל מצרים - שזה כולל גם את לבנון.

אמנם בימי דוד ושלמה נאמר שעמ"י ישבו 'מלבא חמת עד נחל מצרים'⁷, ומשמע שישבו בכל גבולות מסעי, וזה כולל את לבנון. אך ברור הדבר, שלא הורישו את הגויים מ'צור' ומ'צידון' ומ'גבלי היושבים על החוף מערב ללבנון, והם היו בשלום עם דוד ושלמה⁸. כמו"כ, גם בימי שלמה מפורש - **וַיֵּשֶׁב יְהוּדָה וְיִשְׂרָאֵל לְבֶטַח אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֵנָתוֹ מִדָּן וְעַד בָּאֵר שֶׁבַע...** כמו"כ מפורש שבימי דוד, ישבו יהודים באיזור צר וצידון⁹ [שהם היו בנחלת אשר].

גם בבית שני לא ישבו כמעט צפונה מהגליל, ולכן בכמה משניות העיר 'עכו' נחשבת סוף א"י [וממנה רצועה יוצאת לכזיב]. למרות שכאמור, גבולות מסעי, הם גם מצפון לעכו [יותר מ-100 ק"מ], אך מפאת העובדה שלא הורישו אותה, המקום לא התקדש, ולא חייבים שם בתרומות ומעשרות ובשביעית כמו א"י [לכאורה בשביעית הדין שם הוא 'נאכל אבל לא נעבד']. כמו"כ הגבול הצפוני של ישראל בימינו, גם הוא פחות או יותר כמו בבית שני.

⁷ בתחילת מלכות דוד על כל ישראל, מפורש שדוד אסף את כל ישראל מהשיחור [נחל מצרים] עד לבוא חמת להעלות את ארון ה' [דברי הימים א' יג,ה]. ובימי שלמה נאמר - מִלְבָּא חֲמַת עַד נַחַל מִצְרַיִם (מלכים א' ח' סה).

⁸ כל אלו במערב לבנון על חוף הים, ושלשתם עזרו בבניית בית ה', שהרי במלכים א' פרק ה', מבואר שמלך צור עזר לשלמה, להביא ארזים ע"י הצידונים (פס' כ'), ובפס' ל"ב מבואר שהגבלים - כלומר אנשי גבל, עזרו להכין את האבנים. בתחילת שופטים [א,לא] מפורש על שבט אשר, שהוא לא הוריש את עכו וצידון, אחלב אכזיב חלבה וכו', אמנם 'צור' אינה מוזכרת שם, אך ברור הדבר שבני אשר לא הורישו אותם כל ימי השופטים והמלכים. ואפשר שהם היו חלק מצידון, ולכן אינם מוזכרים. 'צור' הייתה ממלכת סחר עשירה, והם שלטו על צידון ולבנון ועוד, והיו להם מושבות סחר בכל חופי הים התיכון, ומוזכרים ביחזקאל בישעיה, ובעוד מקראות.

⁹ בסוף ספר שמואל [שמואל ב' פרק כ"ד] מפורש שדוד ציווה את יואב - שוט נָא בָּכָל שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל מִדָּן וְעַד בָּאֵר שֶׁבַע... וַיִּדְעֵתִי אֶת מִסְפַּר הָעָם... ואין הכוונה רק עד באר שבע, אלא הכוונה בכל גבול ישראל, שהרי היו מבני ישראל גם באיזור צור וצידון, וכפי המפורש במקומות שיואב ואנשיו הלכו לספור את העם - וַיָּבֹאוּ דָּנָה יַעַן וְסָבִיב אֶל צִידוֹן: וַיָּבֹאוּ מִבְּצָר צֹר וְכָל עָרֵי הַחֲוִי וְהַקְּנָעִי [שם, שם, פסוקים ו-ז]. 'צור' ו'צידון' ישבו בנחלת אשר [יהושע יט,כח-כט].

הגבול הצפוני של א"י אינו ברור דיו, וכל המקומות המוזכרים בתורה בצפון א"י [ואף במזרח א"י עד הכינרת], אינם מוזכרים בנחלות אשר ונפתלי שהם נחלו את המקומות הצפוניים של א"י¹⁰, ונראה שאזורים הללו לא נתחלקו לשבטים.

הלבנון

לבנון הוא מחוז גדול מצפון לגליל. למרות שחלקו א"י, לכאורה לא נתחלק לשבטים. מצפון להרי הגליל, ישנה רצועה באורך כ-160 ק"מ של הרי הלבנון, שם יש שפע מים, וצמחיה עשירה, וגדלים שם ארזי ענק, ובמקביל להרים הללו - ממזרח, ישנה רצועה של הרי מול הלבנון [החרמון הוא צפון הרי מול הלבנון]. בקעת לבנון היא בין הרי הלבנון והרי מול הלבנון והיא המשך של עמק החולה. נהר הליטני זורם לאורך הבקעה, ורבים סוברים שהוא מפריד בין א"י לחו"ל. ממערב להרי הלבנון על חוף הים, ישנן ערים ידועות שחלקן בוודאי ניתנו לאשר, כגון צור וצידון, אך מעולם לא הורישו אותם. יהודים גרו בסביבת הערים הללו בזמנים מסויימים, כגון בימי דוד (שמואל ב' ו-ז) ושלמה, ואולי גם בימי אחאב (מלכים א' טז, ט), ובימי ירבעם בן יואש שכבש את א"י עד לבא חמת (מלכים ב' יד, כה), ומעמוס [ויד] שניבא בימיו משמע שעמ"י ישבו עד לבא חמת, כך שלא ניתן לומר שהוא רק כבש למס וכיו"ב.

¹⁰ בפרשת מסעי מבואר, שהגבול הצפוני עובר במקומות הללו: הר החר, לבא חמת, צדד, זפרונה, חצר עינן, והגבול המזרחי הוא מחצר עינן לשפם, לריבלה, [כינרת ירדן וים המלח]. ורבו הדיעות היכן הגבול הצפוני. כפי הנראה אשר ונפתלי הם השבטים הצפוניים ביותר, עם זאת - בכל תיאור נחלתם - לא מצינו מקום אחד מהמקומות שהוזכרו בתורה בצפון הארץ [חוץ מים כינרת והירדן]. כמו"כ לפחות חלק מבקעת הלבנון שייך לא"י, והיא אדמה פורייה ומיושבת, ואינה מוזכרת כאן כלל.

נספח 2. גבולות מסעי

גבולות הארץ המפורשים בפרשת מסעי [פרק ל"ד].

ג וְהָיָה לָכֶם פָּאֵת נֹגֵב מִמִּדְבָּר צֵן עַל יְדֵי אֲדוֹם, וְהָיָה לָכֶם גְּבוּל נֹגֵב מִקְצֵה יַם הַמֶּלַח קִדְמָה:

ד וְנֹסֵב לָכֶם הַגְּבוּל מִנֹּגֵב לְמַעַלָּה עֶקְרָבִים, וְעֵבֶר צָנָה, וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו מִנֹּגֵב לְקֹדֶשׁ בְּרָנֵעַ, וְיָצָא חֲצַר אֲדָר, וְעֵבֶר עֲצֻמָּנָה:

ה וְנֹסֵב הַגְּבוּל מֵעֲצֻמּוֹן נֶחֱלָה מִצְרִים, וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו הַיָּמָה:

ו וְגְבוּל יָם וְהָיָה לָכֶם הַיָּם הַגָּדוֹל וְגְבוּל, זֶה יְהִיָּה לָכֶם גְּבוּל יָם:

ז וְזֶה יְהִיָּה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן, מִן הַיָּם הַגָּדֹל תֵּתָאוּ לָכֶם הַר הָהָר:

ח מֵהָר הָהָר תֵּתָאוּ לְבֵא חֲמַת, וְהָיוּ תוֹצְאֹת הַגְּבֹל צִדְדָּה:

ט וְיָצָא הַגְּבֹל זִפְרָנָה, וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו חֲצַר עֵינָן, זֶה יְהִיָּה לָכֶם גְּבוּל צָפוֹן:

י וְהִתְאוּתֶם לָכֶם לְגְבוּל קִדְמָה, מִחֲצַר עֵינָן שְׂפָמָה:

יא וְיָרַד הַגְּבֹל מִשְׂפָּם הָרְבֵּלָה מִקְדָּם לְעֵינָן, וְיָרַד הַגְּבֹל וּמָחָה עַל כְּתֵף יָם כְּנָרֶת קִדְמָה:

יב וְיָרַד הַגְּבוּל הַיָּרְדֵּנָה, וְהָיוּ תוֹצְאֹתָיו יָם הַמֶּלַח, זֹאת תְּהִיָּה לָכֶם הָאָרֶץ לְגְבֻלְתֶּיהָ סָבִיב:

בפרשה זו, מתוארת א"י, מדרום ממערב, מצפון וממזרח.

הגבול הדרומי: הוא מעלה עקבים, צין, קדש ברנע, חצר אדר, עצמון, [הקרקעה], נחל מצרים.

הגבול המערבי הוא הים התיכון.

הגבול הצפוני: הר ההר, לבוא חמת, צדד, זיפרון, חצר עינן.

הגבול המזרחי: שפם, רבלה, ים כינרת, ירדן, ים המלח.

מה שידוע לנו בבירור, זה הים הגדול, הכינרת הירדן וים המלח. כמו"כ חמת ידועה ברמה גבוהה של וודאות [אך לבא חמת יל"ע היכן היא], כל שאר המקומות,

יש בהם חילוקי דעות. ונפרט יותר את ענייני הגבולות, עפ"י המפורש בפסוקים, וע"פ הידוע בימינו.

הגבול הדרומי: כאמור, הגבול הדרומי יוצא מקצה ים המלח, ועובר מדרום למעלה עקרים, ומשם ל'צין' ומשם לקדש ברנע, עד נחל מצרים, י"א שהגבול עובר בנחל צין, כך היא גם דעת הגר"ח קנייסבקי שליט"א. ומעלה עקבים, הוא

שרשרת ההרים מצפון לנחל צין הנקרא כך בימינו. המקום 'צין' לא ברור דיו. וקדש ברנע, י"א שהיא מי מריבת קדש, שכן הגבול ביחזקאל דומים בהרבה לגבולות מסעי, ושם מוזכר 'מי מריבת קדש'¹¹. ונהוג לומר שהיא ב'עין קדיס'. לגבי זיהוי המקומות בגבול הדרומי ראה הערה¹².

¹¹ בפרשת שלח, מוזכר שהמרגלים נשלחו **מקדש ברנע**, הנמצאת **במדבר צין**, וכמ"ש - וַיַּעֲלוּ וַיַּתְּרוּ אֶת הָאָרֶץ **מִמִּדְבָּר צֵן** עַד רְחֹב לְבָא חֲמַת... וַיָּשְׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ... אֶל מִדְבַּר פָּאֶרָן **קִדְשָׁה**... וכן בפרשת דברים מפורש שנשלחו **מקדש ברנע**, כמ"ש - וַנִּבְאָ עַד **קִדְשׁ בְּרָנֵעַ**... נִשְׁלַחָה אֲנָשִׁים לַפְּנִינִי וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ... לאחר מכן בפרשת חוקת מפורש שישראל הגיעו **לקדש במדבר צין**, שם היה 'מי מריבת קדש' [לשון זה מפורש בדברים לב, נא], אח"כ משה שלח מלאכים מקדש אל מלך אדום וכו' כמפורש בתחילת פרק כ' - וַיָּבֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה **מִדְבַּר צֵן** בַּחֲדָשׁ הָרֵאשֹׁן וַיִּשָּׁב הָעָם בְּקִדְשׁ וְתִמֹת שָׁם מְרִיָּם... וְלֹא הָיָה מַיִם לָעֵדָה... הִמָּה מִי מְרִיבָה... ובפסוק י"ד נאמר - וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים **מִקִּדְשׁ** אֶל מֶלֶךְ אֲדָוִם... הדעה המקובלת היא ש'מי מריבת קדש' הייתה באיזור אילת, או צפונה יותר באיזור פטרה [הנקרא רקס], אך קצת קשה מהנאמר בפרשת דברים ובפרשת חוקת, שישראל היו בקדש ואח"כ עברו לאילת ועציון גבר, לכאורה הם עברו את אילת לפני שהגיעו לקדש. עוד יש להבין, מדוע משה רוצה לעבור בארץ אדום אחרי שכבר הקיף אותם סביב (יותר מ-180 מעלות) והגיע עד קדש [עד פטרה]. עוד צריך לדחוק שישנם שתי מדבר צין, ושתי ערים קדש, ושניהם במדבר צין. (אמנם מצאנו ערים רבות המופיעות פעמיים ויותר, אך לא שתי מדברות בשם דומה, ושתי ערים דומות בשניהם). אמנם הרב יואל אליצור סובר שמי מריבת קדש היא אותה קדש ברנע. גם במקראות בפרשות שלח חוקת ודברים, קדש ברנע מוזכרת אחרי 'צין' בגבול הדרומי גם בפרשת מסעי וגם בפרק ט"ו ביהושע. כמזכיר כאשר הגיעו לקדש ברנע, אמר להם משה - בָּאתֶם עַד הָרַ הָאֶמְלָךְ וְאֶשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ... (דברים א, כ-כא). ולדעת הרב יואל, ישראל יצאו לאיזור אילת וחזרו לקדש, וחזרו שוב להקיף את ארץ אדום.

¹² **מעלה עקרבים**. אין זיהוי ברור למעלה עקרבים, כיום נהוג לומר שהיא שרשרת ההרים הנקראית בימינו 'מעלה עקרבים', כאשר מתבוננים מרחוק, המקום נראה כעין חומה. נחל צין עובר ממדרום למעלה עקרבים [חלקה הוא מישור שמפריד בין ההרים של מעלה עקרבים להרי הנגב הדרומיים], ואם נאמר שהגבול עובר בנחל צין, הרי שהדברים מתיישבים שהגבול עובר מנגב למעלה עקרבים [למעשה יש שם שרשרת הרים יבשים באורך כמה עשרות קילמטרים ללא צמחייה כמעט]. עוד יש לציין, שהרי הגבול הדרומי נוטה מים המלח לכיוון מערב, וא"כ יש לחפש מעלה כלשהוא ממערב לקצה ים המלח, שהגבול עובר מדרומו, ומעלה עקרבים של ימינו מתאים לזה. י"א ש'עקרב' פירושו 'פיתולים', ואכן יש שם פיתולים רבים. כאמור, מכיון שהגבול פונה מקצה ים המלח לכיוון מערב, הרי שיש להעביר את הגבול מסביב למחוז מסויים, ונחל צין הוא מתאים מאד לעניין [אך עדיין אין אלו ראיות ברורות, שכן ניתן להעביר את הגבול הרבה יותר צפונה, גם שם יש מעלות ומורדות וכו', אך אם נאמר שהגבול הדרומי נוטה מעט דרומה (רבים טוענים כך, אך הדבר לא מוכח כלל) אזי נחל צין יתאים לזה].

צין. צין המוזכר במסעי, לא ברור מיקומו, ע"פ התרגום הוא 'הר הברזל' [וי"א ששם נמצאים ציני הר הברזל, אך לא נראה שיכולים לגדול שם דקלים באיזור]. יש להדגיש, שיש מקום בשם צין, וגם כל המדבר כולו מים המלח עד קדש ברנע - כולל קדש ברנע נקרא מדבר צין [הרה"ג ר'

יש לציין, שגם נחל צין פונה דרומה ים המלח, ולכאורה, משם ודרומה הוא ודאי חו"ל, כלומר הוא מחוץ לגבולות מסעי [אך נכלל בתחום א"י שהובטחה לאברהם אבינו, והיה עניין גם לכבוש ולקדש את המקום].

הגבול המערבי: הגבול המערבי, הוא הים הגדול, הנקרא בימינו ים התיכון.

הגבול הצפוני: הגבול הצפוני, הוא כאמור, הר ההר, לבוא חמת, צדד, זיפרון, חצר עינן. על הר ההר ישנן כמה דיעות, חמת ידועה אך לבוא חמת לא ברור דיו, שאר המקומות אינן מזוהות בבירור¹³. ככל הנראה הגבול עובר מלבא חמת, דרך בקעת לבנון [בנהר הליטני], כך שהרי הלבנון הם א"י, והרי מול הלבנון אינם א"י.

אורי הולצמן שליט"א מבאר, שאין מקום מסויים בשם צין, והכוונה בפסוק 'ועבר צינה' שהגבול עובר במדבר צין].

קדש ברנע. בימינו רבים סבורים שהיא 'עין קדריאת', על גבול מצרים, ממערב למצפה רמון, כך סוברים גם הרב יואל אליצור והרב יהודה לנדי. [נמצאה שם מצודה ישראלית קדומה]. אם כי לענ"ד, מקום זה הוא דרומי מדאי לנגב, וקצת קשה לומר שגבול א"י הגיע שם.

חצר אדר. לא ברור מיקומו.

עצמון. לא ברור מיקומו.

נחל מצרים. י"א שהוא וואדי אל עריש, וי"א שהוא הנילוס. מהנאמר ביהושע (יג,ג), נראה במידה רבה של וודאות שהכוונה לנילוס, אך למעשה הדבר תמוה מאד, היאך הגבול מרחיק לכת מערבה לכיוון מצרים. וואדי אל עריש מסתבר יותר, אך אין כמעט ראיות לכך.

¹³ **הר ההר.** נעתיק את דברי הרב לנדי, על זיהוי 'הר ההר'. לדעת האדמת קודש (עמוד 12), הוא רכס ההרים מדרום לבירות. לדעת התבואות הארץ (עמוד כ"ח), הוא ראס א-שאקה, שהוא ביתרון מדרום לטריפולי בדרום לבנון. לדעת הרמב"ם הוא הר הבניאס (אין לה קשר עם נחל הבניאס במזרח הגליל). לדעת הכפתור ופרח (פ"א), הוא בג'בל אל אקרע [קרוב לאנטוקיה]. לדעת בעל 'הארץ לגבולתיה' הוא הרי אומנוס.

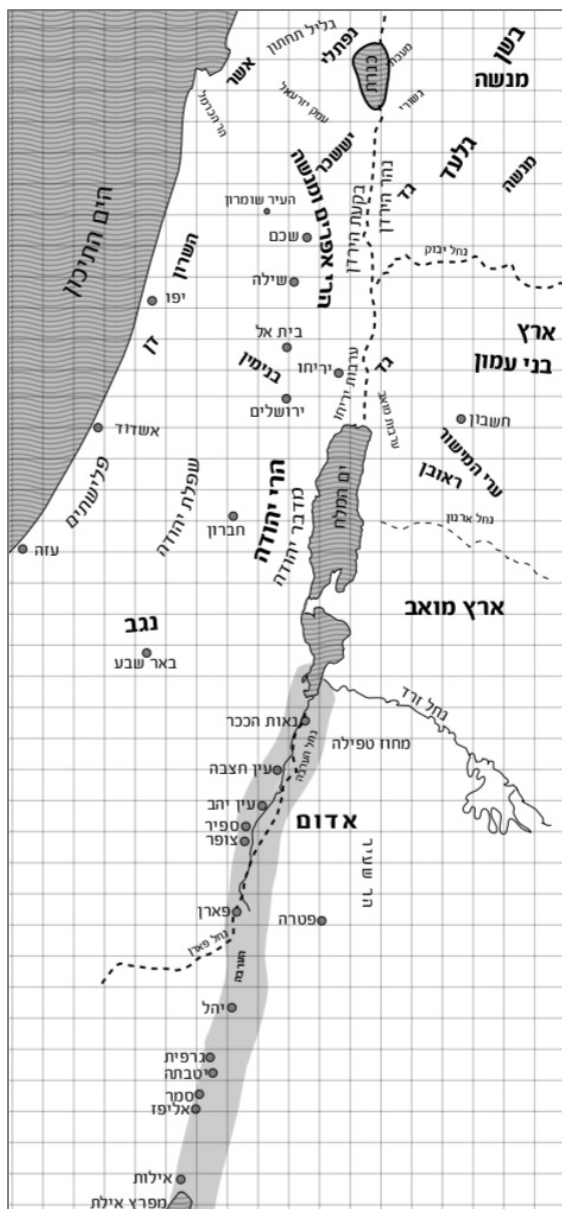
לבוא חמת. חמת, היא העיר הסורית הנקראית היום 'חמה', שעל נהר האורונטס, צפון מזרח לבנון. לבוא חמת, מוזכרת כגבול ישראל בהרבה מקראות.

צדד. לא ידוע.

זיפרון. לא ידוע.

חצר עינן. לא ברור דיו. הרב יואל אליצור כתב לי, שהיא בסביבות קריתין, 110 ק"מ צפונית מזרחית לדמשק, כ-120 ק"מ מהים, מול טריפולי [וג'בל].

נספח 3. שטח הערבה

בפרק זה נדון על שטח הערבה, מים המלח ועד אילת, האם הוא שייך בגבולות א"י שנתחלקה לשבטים, המפורשים בפרשת מסעי, או לא.

המקום המסומן במפה ברקע כהה, מהיישוב נאות הכר עד אילת הוא שטח הערבה המדובר.

המטרה היא להסביר את המקראות בפרשת מסעי, ואין הכוונה כאן להורות הלכה למעשה, ולעניין שביעית כל אחד ישאל את רבותיו.

בכדי להבין בעניין, יש להבין היטב את צורת הארץ, ובפרט החלק הדרומי של א"י.

כל משבצת במפה היא כ-10 קילומטרים במציאות (ברמת דיוק של כ-95%).

במפה נראה את א"י מדרום לצפון (מלמטה למעלה). השטחים מאילת עד הנגב אינו א"י, אמנם בדור האחרון ישנם טוענים שחלקו לפחות א"י ועל כך נדון בפרק זה.

האם ניתן להכליל את הערבה בגבולות מסעי

לעניות דעתי, כפי שלמדתי מפשט המקראות, ומכל המפרשים, ומכל שירטוטי המפות של כל המפרשים, שטח הערבה אינה כלולה בגבולות ארץ ישראל [גם הערבה הצפונית], כפי שיבואר להלן. עם זאת אין הכוונה שהיא חו"ל גמור [כמו אמריקה ואירופה], שהרי מן הסתם היא כלולה בגבולות המורחבים של אברהם אבינו [כפי שביארנו לעיל], וכן היא נכבשה ע"י דוד שלמה ועוד מלכי יהודה.

בפרשת מסעי, הכתוב מונה את הגבול המזרחי מצפון לדרום. ומפורש שם שהגבול עובר, מחצר עינן, לשפם, ברבלה, בכינרת, בירדן, ובים המלח.

י וְהִתְאַוְיָתָם לָכֶם לְגָבֹול קִדְמָה, מִחֲצַר עֵינָן שְׂפָמָה [גבול מזרח, מתחיל מחצר עינן (שהוא סוף הגבול הצפוני), ועובר ל-שפם]: יא וַיֵּרֶד הַגָּבֹול מִשְׂפָּם הָרְבֵּלָה מִקְדָּם לְעֵינָן [הגבול יורד מ-שפם, לרבלה שהיא מזרחית לעינן]. יב וַיֵּרֶד הַגָּבֹול וּמָחָה עַל כְּתָף יָם כְּנָרֶת קִדְמָה [הגבול יורד מרבלה, לצד ים כינרת הממוקמת בבקעה]: יג וַיֵּרֶד הַגָּבֹול הַיֵּרֶדְנָה [הגבול יורד לכל אורך הירדן]¹⁴, וְהָיוּ תוֹצְאָתָיו יָם הַמֶּלַח זֹאת תִּהְיֶה לָכֶם הָאָרֶץ לְגִבְלֹתֶיהָ סָבִיב:

כאן נראה ברור, שהגבול המזרחי, ההולך מצפון לדרום, מסתיים בים המלח, ולכאורה, הגבול אינו ממשיך דרומה לכיוון הערבה.

עוד מפורש, שקצה ים המלח הדרומי, הוא תחילת הגבול הדרומי, וכך מפורש ביהושע (טו, ג) וְהָיָה לָכֶם גָּבֹול נֹגֵב מִקְצֵה יָם הַמֶּלַח קִדְמָה. וכן בפרשת מסעי מפורש העניין באותם המילים. אנו נתמקד ביהושע, כי המפרשים שם מרחיבים יותר בביאור הגבול.

עד כה למדנו, שהגבול המזרחי מסתיים ב'קצה' ים המלח, והגבול הדרומי, תחילתו מ'קצה' ים המלח.

¹⁴ הכינרת יושבת בעמק, כ-200 מטר מתחת פני הים, והירדן יורד מהכינרת, עד ים המלח, שהוא כ-400 מטר מתחת פני הים [אורך הירדן, בין הכינרת לים המלח, הוא כ-100 ק"מ אוירי, וכ-200 ק"מ במציאות, כי הירדן הוא מפותל לכל האורך].

נציג את טענה, ונוכיח אותה אט אט :

הרי הגבול הדרומי יורד ממזרח למערב, [כך כתבו רש"י המצודות והמלבי"ם¹⁵], ואם הגבול הדרומי הוא קצה ים המלח, ומשם הגבול נוטה מערבה, הרי שהערבה אינה נכללת בגבולות ארץ ישראל.

יש אומרים, שהגבול נוטה מעט דרומה, ואח"כ נוטה מערבה, וכך מנסים להכליל את הערבה בא"י, אך הפסוק המפורש 'קצה ים המלח' דוחה טענה זו. וגם רש"י ביהושע ט"ו, בתחילת הפרק כותב בפירוש מילים הללו :

מקצה ים המלח : הוא 'מקצוע' דרומית מזרחית של ארץ ישראל באלה מסעי.

"מקצוע" פירושו 'פינה'. ואם נסמן קו גבול מים המלח לערבה, הרי שקצה ים המלח איננו 'מקצוע' כלל וכלל.

יהודה נחל את כל דרומה של א"י, וקצה הצפוני של גבול יהודה בדרום, הוא הקצה של כל א"י, ותיאור הגבול הדרומי של יהודה ביהושע (טו, א-ד), הוא כמעט באותם המילים של גבול א"י באלה מסעי.

ומהפסוק - **וּגְבול קְדֻמָּה יָם הַמֶּלַח, עַד קְצֵה הַיַּרְדֵּן** (יהושע טו, ה), משמע שמזרחית ליהודה יש רק את ים המלח ותו לא, כך שלא ניתן להרחיב את ארץ יהודה יותר מים המלח, ומדברי רש"י מוכח, שהערבה אינה א"י, וז"ל על הפסוק.

רחבו של יהודה, אינה אלא כנגד ים המלח.

ומכאן שלא ניתן להרחיב את א"י דרומה מים המלח, והללו שסוברים שא"י מגיעה עד אזור פארן (הערבה הצפונית), כמעט הכפילו את רוחב ארץ יהודה.

¹⁵ הדבר פשוט, שגבול הדרומי נוטה ממזרח לכיוון מערב (או להיפך ממערב למזרח, אך במקרה שלנו ים המלח הוא במזרח הארץ, משם הגבול הדרומי נוטה מערבה), דבר זה הוא פשוט לכל בר בי רב. אך כדי שלא יבואו לעוות את המקראות נעתיק את דברי המפרשים.

רש"י על התורה [במדבר לד, ג] מבאר - רוח דרומית אשר מן המזרח למערב. המצודות ביהושע (טו, ב) כותב : גבול נגב. מיצר הדרומי מן המזרח כלפי המערב, וכן בפסוק ד', זה יהיה לכם. ר"ל זה הגבול יהיה לכל ישראל, גבול הנגב מן המזרח למערב כאמור. המלבי"ם (יהושע טו, ג) כותב : ויצא החוט מן המזרח כלפי המערב, באלכסון לצד דרום. כלומר, עיקר נטיית הגבול היא ממזרח למערב, אך הוא פונה באלכסון כלפי דרום, הערבה היא ממש מדרום, עם שיפוע מעט למערב, 170 ק"מ דרומה, וכ-30 ק"מ מערבה, ולכל הדיעות זה נחשב דרום לכל דבר ועניין. למעשה רק המלבי"ם מזכיר מעט נטייה דרומה, ושאר המפרשים אינם מזכירים זאת כלל. עם זאת, בדור האחרון קמו פירושים, חדשים מקרוב באו ולא שערם אבותינו, שהגבול נוטה בעיקר דרומה, עם שיפוע קל למערב.

פרק ט"ו ביהושע, פסוקים ב-ג:

ב וַיְהִי לָהֶם גְּבוּל נֶגֶב, מִקְצֵה יַם הַמֶּלַח, מִן הַלָּשׁוֹן הַפְּנִי נֶגְבָּה: ג וַיָּצֵא אֶל מִנְּגֵב לַמַּעֲלָה עֲקָרִיִּים, וְעֵבֶר צָנָה, וְעָלָה מִנְּגֵב לְקֹדֶשׁ בְּרִנֵּעַ, וְעֵבֶר חֲצִרֹן, וְעָלָה אֲדָרָה, וְנִסַּב הַקֶּרְקָעָה:

בפסוקים הללו מפורש, שהגבול הדרומי, הוא מקצה ים המלח, ועובר מים המלח למעלה עקריים. ויש לחקור היכן מעלה עקריים? אך מפשט המקראות ברור שמעלה עקריים ממוקמת ממערב לים המלח, ולא מזרומ! וכאמור, המפרשים כותבים במפורש שהגבול הולך ממזרח למערב, וא"כ מעלה עקריים היא ממערב לים המלח, והגבול הולך מקצה ים המלח למעלה עקריים, וא"כ, אין לא"י שבפרשת מסעי חלק ונחלה בשטח הערבה. ויש להבהיר שהערבה היא ממש מזרם לים המלח: וליתר דיוק, היא נוטה כ-170 ק"מ לכיוון דרום, וכ-30 ק"מ לכיוון מערב. ולכאורה לכל הדעות הדבר נחשב דרום לכל דבר ועניין.

מפות קדומות: עד כה ראיתי כמה מפות מיוחסות להגר"א, ועוד כמה מפות מהאחרונים, והצד השווה שבהן, שכולם מסמנים את הגבול הדרומי, מים המלח ישר לכיוון מערב, ולענ"ד מוכח שלדעתם הערבה איננה א"י.

עוד יש לי לציין בזאת, שב"ה זכיתי להכיר כמה ת"ח בקיאים במקרא ובגבולות הארץ, וזכיתי ללמוד מהם הרבה בעניין, ולא ראיתי מי מהם שמצדיק את הטענות להכליל את הערבה בא"י¹⁶.

דעת גדולי ישראל על הערבה

מבין דעת גדולי ישראל על הערבה, ישנם חוששים, וישנם מתירים לגמרי, אך לא מצאנו גדול אחד, שכתב שלהבנתו שטח הערבה היא חלק מארץ ישראל. ונתמקד לעניינינו, שאנו דנים, האם הערבה היא בגבולות מסעי אם לא?

¹⁶ אני זכיתי ללמוד את ענייני הגבולות מכמה וכמה חכמים, ואזכיר מקצתם. הרב יהודה לנדי, אשר חקר רבות בשנים את א"י לפרטי פרטיה וכתב כמה ספרים בעניין, לא הכליל את הערבה במפות בספרו, ולא הציג במפות את דעת המחמירים כלל, למרות שבנושאים אחרים הוא מביא הרבה דיעות בכל עניין. הרה"ג ר' פינחס סגל שליט"א, בעל הפירוש 'שימה בפינה' (הנמצא בכל בתי הכנסת), בפירושו על יהושע, ובמפות לא הכליל את הערבה בא"י (למעט קילומטרים בודדים), וכאשר הצגתי בפניו את דעת המחמירים, התקשה להכיל את דעתם, והתקשה להבין היאך ניתן להגיע לדיעות הללו. כך גם דעת ידידי הרה"ג ר' יוסף רוטשטיין שליט"א. הרב משה קלצקין שליט"א, שהוא אשר פתח את ת"ת זכרון תורת משה, ועוסק רבות בחיזוק לימוד המקרא, אמנם הוא עוסק רבות בחינוך, אך הוא גם כתב ספר על יהושע ע"פ ביאור הגר"א, ושירטט הרבה מפות [בעזרת הרה"ג ר' יו"ט זילברמן שליט"א], ואני שאלתי על עניין הערבה, וענה לי באופן נחרץ, 'הערבה אינה א"י!' ודברי המצדדים להחשיב אותה כא"י, הם הבל הבלים.

הגר"ח קנייבסקי שליט"א, כתב בפירוש שלדעתו הערבה אינה בגבולות א"י (דרך אמונה תרומות ומעשרות פ"א הלכה ז').

הגאון הרב בן ציון אבא שאול, שהיה מגדולי הדור, הבין באופן מוחלט, שהגבול אינו ממשיך דרומה, ולדעתו יש להתיר את היישוב 'נאות הככר' הצמוד לים המלח מרחק של קילומטרים אחדים (וכ"ש הערבה הצפונית). וזה לשונו בהערה (אור לציון, שביעית, פרק ו' עמוד ע"ט).

ונראה, שכיוון שברור שהגבול יצא מים המלח דרומית מערבית באלכסון, ונאות הככר, היא דרומית ממש לים המלח... על כן נראה ברור שמקום זה אינו מארץ ישראל.

הגאון בעל המנחת יצחק זצ"ל, והגאון הרב יעקב בלוי בעל ה'ברית יהודה' זצ"ל, והגאון הרב יוסף ליברמן שליט"א, גם להם היה ברור כשמש שכל שטח הערבה איננה א"י, ולא ידוע על תלמיד חכם אחד - בדרגה שלהם, שהבין את ההיפך.

הגאון הרב משה מרדכי קארפ שליט"א, גם אמר לי - שלעניין גבולות מסעי רוב רובה של הערבה איננה א"י¹⁷.

אמנם ידוע בשם הגר"ש אלישיב זצ"ל, שהחמיר לאסור את הערבה הצפונית, אך לא ברור מדוע אסר זאת, לכל הדיעות הוא רק 'חשש', ולא שהוא הבין שהיא א"י, מכל כתבי תלמידיו אין שום דעה שלו שהוא קבע 'עד כאן א"י', ואין שום הסבר או פירוש ממנו בגבולות הארץ בעניין, כך שלא ניתן לומר כלל שהוא הבין שזה א"י, ישנם כמה גירסאות עד היכן החמיר [כולם שמעו ממנו ועיניהם שמעו ולא זר אך בתקופות שונות], (ההסברים שהעלו להסביר את דעתו, רחוקים מלהסביר את התמיהות הנ"ל¹⁸), ובמצב שכזה, לא ניתן לדון בדעתו כלל.

---

¹⁷ הגרמ"מ קארפ אוסר את כל שטח הערבה לעניין שביעית, מדין כיבוש שלמה (והא דיעה יחידאה בזה). בשנה זו [תחילת חורף תשפ"ב] שלחתי לו מכתב, ודיברתי איתו באריכות, ואמר לי מילים הללו (נכתב מול עיניו בהסכמתו). **מפשט המקראות נראה שהגבול הולך לכיוון מערב יותר מאשר לכיוון דרום, וא"כ חלק גדול מהערבה אינה בכלל גבולות מסעי (אך אנו אוסרים את כל הערבה מדין כיבוש שלמה, כמבואר בספרי משמרת השביעית).**

¹⁸ הרה"ג ר' אברהם ברויאר שליט"א, רב ומו"צ בביתר עלית ת"ו. במכתב שפירסם לבני התורה בביתר, כ': שמעתי מאחד מגדולי ההוראה הגדולים, מה שהחמיר הגר"ש אלישיב זצ"ל, עד הקו השלישים, זה מכוח גדר, שאם נפלה חתיכת בשר בקדירה משערים כנגד כולה, וכו'.

האם ישנן ראיות שפטרה היא קדש ברנע.

המחמירים על הערבה הצפונית, לרוב מחמירים עד פארן, כי אולי הגבול עובר מול פטרה, ונבאר מעט את דעתם.

יש סוברים שקדש ברנע המוזכרת בתורה בגבול הדרומי, היא 'פטרה', שהוא מחוז חשוב בארץ אדום. הראייה לכך, מכיוון שיוסף בן מתתיהו¹⁹ כינה את המקום 'רקס', ורקס היא תרגום של 'קדש', ומכאן שא"י מגיעה עד פטרה.

יש לציין, ש'פטרה', נמצאת דרומית מזרחית לים המלח, והאומר שהיא קדש, ושני המקומות 'מעלה עקרב' 'צין' גם הם בין ים המלח לפטרה²⁰, למעשה עוקר 3 מקומות מגבול הדרומי, ותורם אותם לגבול המזרחי. כמו"כ הוא עוקר את הנאמר בפסוק שהגבול הדרומי הוא מקצה ים המלח. וכפי שביארנו, לכל הדיעות הגבול הדרומי נוטה מערבה (אולי עם נטייה דרומה), וא"כ הדבר עומד בסתירה גמורה למה שמפורש בפסוקים ובמפרשים, ופירוש זה לא יעלה על הדעת.

יש שניסו קצת לשפר פירוש זה, ופירשו שהגבול עובר בנחל הערבה, מול פטרה. אך שכחו את הכתוב במפורש במסעי וביהושע שהגבול עובר **מִנֶּגֶב לְקֹדֶשׁ בְּרִנֵּעַ**, ומשמע בבירור שקדש היא בתוך א"י, שהרי הגבול הדרומי עובר מדרומה, וכך מפורש ברש"י ובמצודות (על יהושע טו, ג), וא"כ לפירושם חייבים לומר שחלק חשוב מארץ אדום נכלל בגבול א"י. ובכל המקראות ביהושע מפורש שהגבול הדרומי הוא בגבול אדום, ולא ניתן לומר שא"י בתוך אדום.

בפרשת דברים (א, יט-כ) מפורש - **וַיָּבֵא עַד קֹדֶשׁ בְּרִנֵּעַ: וְאָמַר אֲלֵכֶם בְּאַתֶּם עַד הָרְ הָאֲמָרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ**. ומכאן שקדש היא תחילת הר האמורי, ואילו פטרה, היא במעלה הר שעיר לכל הדעות.

עוד קשה לפירושם, מדוע הפסוק מבלבל אותנו כ"כ, ומזכיר מקומות של מזרח א"י בגבול הדרומי? והרי יכול היה להזכיר את המקומות הללו (מעלה עקרב

¹⁹ זה לשונו: ורקס, אשר נקרא שמו כשם העיר... בשם א-רקס על שם המלך שבנה אותה, אבל היוונים כינו אותה פטרה. עד כאן דבריו. לפני 150 שנה, חשבו החוקרים שהיא קדש ברנע (בגלל השם רקס), אך לאחר מחקר גם הם הבינו שאין לדברים אחיזה במציאות. רבים סבורים שהיא 'הסלע' המוזכרת בהקשר לאדום בכמה מקראות, והדבר מסתבר מאד (שכן פטרה היא סלע ביונית).

²⁰ שהרי כך סדר הגבול הדרומי - קצה ים המלח, מעלה עקרב, צין, קדש ברנע, (חצרון) חצר אדר, (קרקעה) עצמון, נחל מצרים.

צין וקדש) בגבול המזרחי, ויהיה בריר ונהיר. וכי ה' רוצה להטעות את כולנו, ורק מעט מזעיר שיפלפלו וימציאו דרשות חדשות שלא שמעתן אוזן - רק הם יבינו.

ולגוף הטענה האם ישנה ראייה מדברי יוסף בן מתתיהו על רקס: מפשט המקראות, מוכח שבדרום א"י ישנם כמה מקומות בשם קדש, ובכל המקומות הללו התרגום של 'קדש' היא 'רקס'²¹, וכבר כתב החזון איש שיש כמה מקומות בשם זה בדרום ורבים סוברים שמתוך המקראות מוכח שישנם שתי מקומות בשם קדש במדבר צין²².

יוסף בן מתתיהו - לא כתב רקס גיאה (תרגום של קדש ברנע), אלא רקס, ולא הזכיר כלל שהיא גבול הארץ, וזהו עוד נופך שהוסיפו משלהם.

---

²¹ כגון המקרא - בָּאֵר לַחֵי רֹאֵי הָיָה בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין בָּרָד (בראשית טז, יד). וכן - וַיִּסַּע מִשָּׁם אֲבָרְהָם אֶרְצָה הַנֶּגֶב וַיָּשֶׁב בֵּין קָדֵשׁ וּבֵין שׁוּר וּבֵין בָּגֶר (בראשית כ, א). קדש זו היא במערב הנגב קרוב לגרר (שלכל הדיעות במערב הנגב) ואינה פטרה, ומן הסתם אינה קדש ברנע. עין מִשְׁפָּט הוּא קָדֵשׁ (בראשית יד, ז) (מן הסתם איננה קדש ברנע, כי היא נקראת עין משפט, וקדש של התורה תמיד מודגש בה מדבר צין). [כמו"כ, ישנה עוד עיר רקס בבנימין (יהושע יח, כז), 'קדש' עם סגול - ומלעיל, יש עוד עיר כזו בנגב (יהושע טו, כג), ועוד עיר מקלט בנפתלי (שם יט, לו)].

²² בפרשת שלח, מוזכר שהמרגלים נשלחו מקדש ברנע, הנמצאת במדבר צין, וכמ"ש - וַיַּעֲלוּ וַיִּתְּרוּ אֶת הָאָרֶץ מִמִּדְבָּר צֵן עַד רֹחַב לְבֹא חֲמַת... וַיָּשֻׁבוּ מִתּוֹר הָאָרֶץ... אֶל מִדְבָּר פָּאֲרֹן קָדֵשׁה... וכן בפרשת דברים מפורש שנשלחו מקדש ברנע, כמ"ש - וַנִּבְאָ עַד קָדֵשׁ בְּרִנֶּע... וַיִּשְׁלַח אֲנָשִׁים לְפָנֵינוּ וַיַּחְפְּרוּ לָנוּ אֶת הָאָרֶץ... לאחר מכן בפרשת חוקת מפורש שישראל הגיעו לקדש במדבר צין, שם היה 'מי מריבת קדש' [לשון זה מפורש בדברים לב, נא], אח"כ משה שלח מלאכים מקדש אל מלך אדום וכו' כמפורש בתחילת פרק כ' - וַיָּבֹאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל הָעֵדָה מִדְבָּר צֵן בַּחֲדָשׁ הָרְאשׁוֹן וַיָּשֻׁב הָעָם בְּקָדֵשׁ וַתָּמָת שָׁם מֶרְיָם... וְלֹא הָיָה מִים לָעֵדָה... הָיָה מִי מְרִיבָה... ובפסוק י"ד נאמר - וַיִּשְׁלַח מֹשֶׁה מַלְאָכִים מִקָּדֵשׁ אֶל מֶלֶךְ אֲדָוִם... הדעה המקובלת היא ש'מי מריבת קדש' הייתה באיזור אילת, או צפונה יותר באיזור פטרה [הנקרא רקס], אך קצת קשה מהנאמר בפרשת דברים ובפרשת חוקת, שישראל היו בקדש ואח"כ עברו לאילת ועציון גבר, לכאורה הם עברו את אילת לפני שהגיעו לקדש. עוד יש להבין, מדוע משה רוצה לעבור בארץ אדום אחרי שכבר הקיף אותם סביב (יותר מ-180 מעלות) והגיע עד קדש [עד פטרה]. עוד צריך לדחוק שישנם שתי מדבר צין, ושתי ערים קדש, ושניהם במדבר צין. (אמנם מצאנו ערים רבות המופיעות פעמיים ויותר, אך לא שתי מדברות בשם דומה, ושתי ערים דומות בשניהם). אמנם הרב יואל אליצור סובר שמי מריבת קדש היא אותה קדש ברנע. גם במקראות בפרשות שלח חוקת ודברים, קדש ברנע מוזכרת אחרי 'צין' בגבול הדרומי גם בפרשת מסעי וגם בפרק ט"ו ביהושע. כמו"כ כאשר הגיעו לקדש ברנע, אמר להם משה - בָּאתֶם עַד הָר הָאֲמָרִי אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֵינוּ נָתַן לָנוּ... (דברים א, כ-כא). ולדעת הרב יואל, ישראל יצאו לאיזור אילת וחזרו לקדש, וחזרו שוב להקיף את ארץ אדום.

מהי ערבה? ערבה פירושו מדבר מישורי [מישור של יער]. עם זאת, בכל התנ"ך כאשר מוזכר ערבה בהקשר לארץ ישראל הכוונה, לערבות הירדן - כלומר המישור ממזרח וממערב לירדן, ורק בפסוק - (דברים ב, ח) **וְנַעֲבֹר מֵאֶת אֶחֱיוֹ בְּנֵי עֲשׂוֹ הַיִּשְׁבִּים בְּשַׁעֲרֵי מִדְבַּר הָעֲרָבָה מֵאֵילַת וּמֵעֵצִין גִּבֹּר...** הכוונה לקצה הדרומי של הערבה בימינו, כמו"כ נחל הערבה בעמוס (ה, ו), י"א שהיא נחל הערבה של ימינו [וגם לזה אין ראיות ברורות].

כל חלק האמצעי של הארץ, באיזור החוף הוא מישור, ומזרחה יותר שוכנים הרי שומרון, ומזרחה זהו השטח המישורי של הירדן (עמקו בין 200- , ל- 400- מטר מתחת פני הים), והוא ערבות הירדן, וזוהי הערבה של א"י המוזכרת בכל התנ"ך, וכאן נביא מעט מזעיר מהראיות לכך.

בערבות הירדן ישב הכנעני (כלומר ערבוב משפחות של כנעני, לא רק אמורי חיתי²³) וכן אמרו המרגלים - **וְהַחִתִּי וְהַיְבוֹסִי וְהָאֱמֹרִי יוֹשְׁבֵי בְּהָר, וְהַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב עַל הַיָּם וְעַל יַד הַיַּרְדֵּן** (במדבר יג, כט). ועל זה כתוב²⁴ **בְּאַרְץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעֲרָבָה'...** (תחילת פרשת ראה),

אם הערבה הייתה חלק מארץ ישראל - ובפרט אם 'ערבה' המוזכרת בתורה היא הערבה בארץ יהודה (מדרום לים המלח), א"כ היא הייתה מוזכרת ביהושע בהקשר למלכי הדרום ולארץ יהודה, ועשיתי חיפוש מחשב לכל המקומות ביהושע שמוזכר שם ערבה, ותמיד היא מוזכרת בהקשר לערבות הירדן, או למלכי הצפון. ובכל פרק ט"ו המתאר את ארץ יהודה לפרטי פרטים (ס"ג פסוקים), הערבה אינה מוזכרת (אמנם מוזכר בית הערבה, ובגבול בנימין [ויהודה] [בפרק י"ח] מוזכרת ערבתה, אך מדבר על הגבול הצפוני של יהודה, באיזור ערבות ריחו, והוא ראייה לדברינו).

²³ נראה ש'הכנעני' הכוונה לערבוב משפחות הכנעני, שהרי גם החיתי והיבוסי והאמורי, גם הם מבני כנען (כמפורש בפרשת נח), ומדוע בהר מפורט שם העם מבני כנען, ובערבה והחוף, יש שם כללי - כנען.

²⁴ בתחילת פרשת ראה, מתאר את מיקום הר גריזים והר עיבל - **הֲלֹא הִקְמָה בְּעֶבֶר הַיַּרְדֵּן, אֶחָד דֶּרֶךְ מְבֹא הַשָּׁמַיִשׁ, בְּאַרְץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בְּעֲרָבָה'...** וכן יש לפרש את הפסוק: הרי הר גריזים והר עיבל, נמצאים בעבר הירדן המערבי, אחרי שהולכים בדרך המזרחית (בקעת הירדן) דרך הכנעני היושב בערבה. **למותר לציין שהר עיבל נמצא בשומרון צמוד לשכם, והדרך לשם היא דרך ערבות הירדן, ולא דרך הערבה מדרום לים המלח.**

המלחמות הגדולות ביהושע, מתוארות בפרקים י-יא. פרק י' מתאר את המלחמה על כל הדרום, ופרק י"א מתאר את המלחמה על מלכי הצפון. וכאן רואים בבירור, שבכל פרק י' לא מוזכרת הערבה, גם לא בפסוקים מ' המתאר את כל המחוזות ביהודה. ואילו בפרק י"א המתאר את המלחמה על הצפון, הערבה מוזכרת בפסוק ב' - **וְאֵל הַמִּלְכִּים אֲשֶׁר מִצְפּוֹן, בָּהָר, וּבְעֶרְבָה', נָגַב כְּנָוֹת, וּבְשָׂפָלָה. וּבַפְּסוֹק שְׁלֹאחֲרָיו מִבָּאָר מִי יֵשֵׁב בְּעֶרְבָה - הַכְּנַעֲנִי מִמִּזְרָח וּמִמִּיָּם... וְכַפִּי שֶׁהוֹסֵבֵר לַעִיל, הַכְּנַעֲנִי יֵשֵׁב עַל יַד הַיַּרְדֵּן בְּעֶרְבָה.**

אולי ים המלח היה גבוה ושטף חלק גדול מהערבה?

טענה זו נפוצה בקרב המחמירים ומוזכרת רבות - ועניינה, אולי ים המלח היה גבוה בהרבה, וכך שטח גדול מהערבה היה חלק מים המלח, ולכן יש להחמיר בשטח הערבה כדן א"י.

אמנם בימינו ים המלח יורד ומתמעט, בחלקו הצפוני הקרוב לירדן, אך בחלקו הדרומי הקרוב לערבה - שהן בריכות אידי - שם המצב הפוך, הבריכות שם עולות מידי שנה, ושטח הבריכות חדר קילומטרים רבים לתוככי הערבה - וככל הנראה בימי יהושע, ים המלח לא הגיע כ"כ דרומה כמו בימינו.

בחיבור אחר הארכתי בעניין, וכאן אזכיר בקצרה את הטענה הידועה, שאילו ים המלח היה חודר לחלק קטן משטח הערבה, ומגיע עד היישוב עין חצבה [צפון הערבה הצפונית, כ-25 ק"מ מים המלח], הוא היה שוטף את כל בקעת הירדן ומתחבר לכינרת לים אחד גדול²⁵, ושוטף חלק גדול מהעיר טבריה ושוטף עוד צפונה.

בשלב זה נסיים את הדיון בעניין, וכאמור, בחיבור אחר הארכנו יותר בעניין.

²⁵ עין חצבה היא בגובה מינוס 165 מטר מתחת פני הים, והחוף של הכינרת [מינוס 200] הוא בגובה של יותר מ-60 מטר מעין חצבה, וכל בקעת הירדן היא עמק גדול, בה נשפך הירדן מהכינרת לים המלח. בשביל שים המלח יגיע לעין חצבה הוא צריך להעלות יותר מ-220 מטר [מהידוע בעבר], דבר שכזה לא יכול להיות רק במבול, וגם אם יהיה מבול, אזי ככל שהשטח גדל ההתאדות גדולה, והוא חוזר למצבו [כפי שיש אומרים שכך היה במבול בימי נוח].

מפתח ערים בארץ ישראל

בפרק זה, נציג רשימת ערים בארץ ישראל, ומיקומם באופן כללי.

נשתדל ככל האפשר להזכיר את כל המקומות בא"י המוזכרות ביהושע, ואת רוב הערים בא"י המוזכרות בספרים אחרים במקרא.

כאשר נזכיר עיר שאינה מוזכרת ביהושע נרחיב מעט, אך מקום שמוזכר בספר יהושע, נזכיר אותו בקצרה, והרוצה לדעת פרטים על המקום, יעיין בביאורנו על הפסוק בו הוא מוזכר, ולרוב הרחבנו בעניין בהערות שולים, בסוף כל רשימת ערים. אך במקרה שישנן כמה ערים בשם דומה, הדבר מפורט רק במפתח זה.

שמות של מעיינות ונחלים לא הוזכרו, למעט אלו שמוזכרות בגבולות ביהושע.

ערים רבות מוזכרות עם ה' הידיעה, כגון הערים: רבית, רמה, מצפה, מוצה, כתובים - **הַרְבִּית הַרְמָה הַמְצָפָה הַמְצָה**. אך האות ה' היא נוספת, ויש לחפש את העיר ללא ה' הידיעה.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אָבֶן בֵּית מַעֲכָה [אבל מים]. עיר חשובה בצפון א"י, נראה שהייתה בארץ נפתלי, אך אינה מוזכרת ביהושע. שם התבצר שבע בן בכרי כאשר מרד בדוד המלך [שמואל ב' כט, טו], מוזכרת בהכאת בן הדד בישראל (מלכים א' טו, כ) [ונקראית אבל מים בדברי הימים ב' טז, ד], ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט). מקומה כנראה בגבעה בתל אבל בית מעכה, בין קרית שמונה למטולה, במורד הגבעה, שם היה כפר ערבי בשם אָבֶל.

אלעלה [אלעלא]. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן, מוזכרת בפרשת מטות (במדבר לב, ג, וכן לב, לז) ואינה מוזכרת ביהושע. ומוזכרת בנבואות ירמיהו (מח, לד) וישעיהו (טו, ד) על מואב בזמנים שהמואבים ישבו שם. עיר זו מוזכרת יחד עם חשבון בנבואת ישעיהו, ופעמיים בנבואת ירמיהו, וכן בסוף פרשת מטות, ונראה שהיו סמוכות זו לזו [י"א] שהיא הכפר הירדני אלעאל (AL-AL) מזרחית לחוסבן - שהיא חשבון].

אלתקון. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נט).

אמם. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כו).

אנחרת. עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, יט).

אפק [אפיק]. ישנם כמה מקומות בשם זה, ישנה עיר בנחלת אשר (יהושע יט, ל), ולא הורישו אותם (שופטים א, לא, שם נקראת אפיק), ואפשר שהיא המוזכרת בפרק י"ג (פס' ד) בארץ הנשאר. מלך אפק מוזכר בפרק י"ב ב-31 מלכים, אפק זו היא באיזור ראש העין של ימינו במקורות הירקון, [ונראה שהיא בגבול אפרים], ונראה שהיא האפק המוזכרת בשמואל במלחמות עם פלשתים. אמנם גם במלחמת בן הדד באחאב מוזכר אפיקה [י"א] שהיא המקום 'פיק' ברמת הגולן, מעל סוסיתא].

אפיקה. ישנה עיר אפיקה בהרי יהודה (יהושע טו, גג), כמו"כ בפירוט הארץ הנשארת (יג, ד) מוזכרת אפיקה בצפון, ואולי היא האפק של אשר [יט, ל].

ארב. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נב), אולי מקומו של פערי הארבי [שמואל ב, כג, לה].

אשדות הפסגה. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, כ).

אשאן. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נב).

אשנה. ישנן 2 ערים בשם זה בשפלת יהודה (יהושע טו, לג, טו, מג).

אשתאול. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לג), ומוזכרת גם בגבול דן (יהושע יט, מא).

בקצה הבשן, בנחלת חצי מנשה (יהושע יג, לא), והייתה גם עיר מלוכה של עוג בנוסף על עשתרות (יהושע יב, ד, יב, יב, ועוד מקראות).

אונו. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לה). אך נראה שמיקומה בנחלת דן, ובני בנימין ישבו שם, והארכנו בזה בסוף פרק יח.

אחלב. בנחלת אשר, לא הורישו אותם, ומוזכרת רק בשופטים (א, לא).

אילון. ישנם 2 מקומות בשם זה, אחת בנחלת דן (יהושע יט, מב), וניתנה ללויים (יהושע כא, כד) וזו היא האילון המוזכרת בכל המקרא, למעט פעם אחת בספר שופטים (יב, יב) שם מוזכר אילון בארץ זבולון, מקום קבורתו של השופט אילון הזבולוני. [כאמור, אילון הראשונה היא בנחלת דן, אך האמורי ישבו שם (א, לה), ונראה שאח"כ בני בנימין ישבו שם (דברי הימים א' ח, יג), והיו חלק מממלכת יהודה, כך נראה גם מדברי הימים ב' כח, יח, והארכנו זה בסוף פרק יח].

אילון. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מג). (יש עוד מקום הקרוי 'אילון בית חנן' מלכים א' ד, ט).

אכזיב (או אכזיבה). ישנן לפחות 2 מקומות בשם זה, אחת בשפלת יהודה (יהושע טו, מד), ועוד אחת אכזיבה בנחלת אשר (יהושע יט, כט), ונקראת גם אכזיב, כאשר המקרא מבאר שבני אשר לא הורישו את יושבי המקום (שופטים א, לא), בימי חז"ל נקרא כזיב, וכך גם בימינו.

אלון בצעננים. מוזכרת בגבול נפתלי (יהושע יט, לג).

אלף. עיר בבנימין (יהושע יח, כח).

אלתקה. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מד), וניתנה ללויים (יהושע כא, כג).

אלתולד. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, ל), וניתנה לשמעון (יהושע יט, ד), והיא 'תולד' בדברי הימים (א' ד, כט).

אכשף. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כה).

אלמלך. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כו).

או גדרות (שם טו, מא) או גדרותים (שם טו, לו).

בית גמול. בערי המישור בעבר הירדן, מוזכרת בפורענות על מואב בירמיהו [מח, כג], בזמנים שהמואבים ישבו שם.

בית דבלתיים. בערי המישור בעבר הירדן, מוזכרת בפורענות על מואב בירמיהו [מח, כב], בזמנים שהמואבים ישבו שם.

בית דגון. ישנם 2 מקומות בשם זה, אחת בשפלת יהודה (יהושע טו, מא), ואחת מוזכרת בגבול אשר (יהושע יט, כז).

בית הישמוות. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, כ), קרובה לירדן, מקום חניית ישראל האחרונה בימי משה (במדבר לג, מט).

בית המרכבות. עיר שניתנה מיהודה לשמעון (יהושע יט, ה). דה"י א' ד, לא, [אך אינה מוזכרת ברשימת ערי יהודה].

בית העמק. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כז).

בית הערבה. עיר במדבר יהודה (יהושע טו, סא), מוזכרת בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ז), [ונקראת ערבה ביהושע יח, יח]. ומוזכרת גם בערי בנימין (יהושע יח, כב).

בית השיטה. מוזכרת במעשה גדעון (שופטים ז, כב). י"א שהיא במקום שהיה קרוי בערבית שאטה, באיזור בית השיטה של ימינו, בקירבת בית שאן.

בית הקם [בית הרן]. עיר בעבר הירדן בגבול נחלת גד [כנראה בעמק הירדן] (יהושע יג, כז), ונקראית בית הרן בפרשת מסעי [במדבר לב, לו].

בית חגלה. עיר בבנימין (יח, כא) קרוב לים המלח, מוזכרת בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, יח, יט), [מהפסוק יתכן בית חגלה צפונה' (יח, יט), משמע לכאורה שהיא ביהודה, אך למעשה היא נמנית בערי בנימין, ואינה נימנית בערי יהודה].

בית חורון. במקרא מוזכרות בית חורון תחתון ובית חורון העליון, ושניהן מוזכרת

אשתמה (אשתמוע). עיר בהרי יהודה (יהושע טו, ג), וניתנה לכהנים (יהושע כא, יד).

אשדוד. עיר על חוף הים של יהודה (מוזכרת בערי השפלה יהושע טו, מז), ולא הורישו אותה, והייתה מחמשת הערים החשובות של הפלשתים - שישבו על כל חוף הים של יהודה.

בארות. עיר בבנימין (יהושע יח, כה).

באר שבע. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כח), וניתנה לשמעון (יהושע יט, ב, דה"י א' ד, כח).

בזיותיה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כח).

בחורים. עיר בבנימין, מוזכרת בשמואל ב', טז, ובפרק יז, ועוד, רש"י והרד"ק מבארים שהיא העיר עלמון, ראה ע' עלמון.

בטן. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כה).

בטנים. עיר בעבר הירדן בנחלת גד (יהושע יג, כו).

בית און. מוזכרת בגבול בנימין ואפרים (יהושע יח, יב), והייתה מזרחית לבית אל וקרובה לעי [יהושע ז, ב].

בית אל. עיר בבנימין (יהושע יח, כב), ובאפרים (יהושע טז, א). ביהושע [יג] מפורש שגבול בנימין עובר מדרום ללזו שהיא בית אל, ומכאן שהייתה של אפרים, כמו"כ מהנאמר בספר שופטים [א, כב] מוכח שהייתה של אפרים [כך גם משמע מדברי הימים א' ז, כח], ואולי הגבול עבר בעיר, או שהיו שני ערים בשם זה בקירבת מקום. (אולי היתה עוד עיר כזאת בנגב, לה שלח דוד משלל גדוד העמלקי [שמואל א' ל, כז], כי התרגום השבעים מתרגם את העיר כסיל [יהושע טו, ל] - בית אל).

בית ביראי. עיר בנחלת שמעון, מוזכרת בדברי הימים [א' ד, לא].

בית ברה. מוזכרת במעשה גדעון [שופטים ז, כד] (לא ברור מקומה).

בית גדר. עיר ביהודה, מוזכרת בדברי הימים [א' ב, נא]. כמו"כ שם בפרק ד' (פסוק ד') היא מכונה 'גדר' [ואולי היא גדרה ביהושע (טו, לו)]

נפתלי, שהרי בשופטים מוזכר שבני נפתלי לא הורישו אותם (שופטים א, לג), [בירמיהו מג, יג מוזכר בית שמש, י"א שהוא מקום במצרים שעבדו שם את השמש, וי"א שהיא עיר במצרים].

בית תפוח. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, ג).

בִּלְהָ (בִּלְהָה). עיר ביהודה, בנגב, ונתנה לשמעון (יהושע יט, ג), [היא העיר בעלה (יהושע טו, כט). הגר"א] והיא העיר בִּלְהָ בדברי הימים (א' ל, כט).

בלעם. עיר של מנשה, וניתנה ללווים (דברי הימים א' ו, נה) והיא גת רימון ביהושע (כא, כה).

בְּמוֹת בַּעַל. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יז) [ואולי שם העלה בלק את בלעם לקלל את ישראל (במדבר כב, מא), או שישנם שתי מקומות בשם זה, ואולי 'במות בעל' המוזכר בבלק, הכוונה למקום גבוה בו עובדים לבעל].

בְּנֵי בְרַק. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מה).

בעל. [או] **בעלת באר ראמת נגב.** מוזכרת בנחלת שמעון (יהושע יט, ח) היא בעל בדה"י (א' ד, לג), והיא רמות נגב המוזכר אצל דוד [שמואל א' ל, כז] ולא ידוע מיקומה. ואולי הן שתי ערים, בעלת באר, וראמת ונגב.

בעל גד. מקום בבקעת הלבנון, מוזכר מספר פעמים ביהושע (יהושע יא, יז). וראה בהערה (שם), [לא ברור מיקומה, ולכאורה לא נתחלקה לשבטים].

בַּעַל מְעוֹן (או בית בעל מעון). עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יז במדבר לב, ח).

בעלה. ישנן שתי ערים בשם זה, אחת ביהודה בנגב (יהושע טו, כט), והיא העיר 'בלה' שניתנה לשמעון (יהושע יט, ג), הגר"א. ונקראת גם בלה בדברי הימים (א' ד, כט), כמו"כ העיר קרית יערים בגבול יהודה, מכונה גם היא בעלה (יהושע טו, ט), נוסף על כך יש מקום הקרוי הר הבעלה בגבול יהודה

בגבול אפרים (יהושע טז, ה), העיר בית חורון שייכת לאפרים (דברי הימים א' ז, כח), וניתנה מהם ללוויים (יהושע כא, כא). כפי הנראה מספר יהושע, ומדברי הימים [א' ז, כד], גם בית חורון עליון וגם בית חורון תחתון שייכים לשבט אפרים.

בית לחם. ישנן שתי ערים בשם זה, אחת ביהודה וזו אינה מוזכרת ביהושע, והיא עיר מולדת דוד, ומקום קבורת רחל. ואחת בגליל, בנחלת זבולון (יהושע יט, טו), בית לחם המוזכר בכל המקרא, הכוונה לבית לחם יהודה, מקום זה שומר על שמו עד היום [בית לחם כפי שנקרא בערבית [ל' פתוחה] פירושו בית בשר].

בֵּית נֶמְרָה. עיר בעבר הירדן בגבול נחלת גד [כנראה בעמק הירדן] (יהושע יג, כז).

בית ענות. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נט).

בֵּית עָנָת. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לח), ולא הורישו אותם (שופטים א, לג).

בית פלט. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כז).

בית פעור. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, כ), [לכאורה אינה ראש הפעור של בלעם, המוזכרת ב-במדבר כג, כח].

בֵּית פִּצָּץ. עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, כא).

בית צור. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נח).

בית שאן. עיר ביששכר (כך מוכח לפי המיקום), וניתנה ולמנשה (יהושע יז, יא).

בית שמש. ישנם כמה מקומות בשם זה, אחת בגבול יהודה ודן (יהושע טו, י), והיא הייתה של יהודה, וניתנה מהם לכהנים (יהושע כא, טז), ועל עיר זו מדובר ברוב המקראות [באיזור בית שמש של ימינו]. ועוד בית שמש מוזכרת בגבול יששכר (יהושע יט, כב). ועוד עיר בשם זו מוזכרת בנחלת נפתלי (יהושע יט, לח). לפי זיהוי המקומות בימינו [שהיא במגידל שמש בחרמון] נראה שהן שתי ערים אחת ביששכר ואחת בנפתלי. ואם לא נסתמך על הזיהוי נוכל לומר ששני הפסוקים מזכירים את אותה העיר והייתה על גבול נפתלי ויששכר, וא"כ היא בנחלת

גבל [הארץ הגיבלי]. מקום בלבנון על חוף הים, מוזכר בארץ הנשוארת [יהושע יג, ד], בימי שלמה (מלכים א' ה, לא), ועוד, כיום ג'בייל, מצפון לבירות [היא בא"י, אך בפשטות לא נתחלקה לשבטים (ראה הקדמה לשבטי הצפון בפרק י"ט), ואולי יש סברה כלשהיא שהיא נחלת אשר].

גבעון. עיר בבנימין (יהושע יח, כה), וניתנה לכהנים (יהושע כא, יז).

גבע. עיר בבנימין (יהושע יח, כד) וניתנה לכהנים (יהושע כא, יז).

גבעה. ישנה עיר 'גבעה' בהרי יהודה (יהושע טו, נו), כמו"כ גם גבעת בנימין נקראת גבעה, ומוזכרת רבות בשם 'גבעת שאול', ונראה שהיא העיר גבעת המוזכרת בערי בנימין (יהושע יח, כח).

גבעת. עיר בבנימין (יהושע יח, כח), ונראה שהיא גבעת בנימין [וגבעת שאול].

גבתון. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מד), וניתנה ללוויים (יהושע כא, כג).

גדור. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נח).

גדר. מוזכר רק בפרק י"ב, ברשימת שלושים ואחד מלכים שהכה יהושע, ולא ידוע מיקומה [אולי היא גדרה או גדרות או גדרותים בשפלת יהודה].

גדרה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לו).

גדרות. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מא).

גדרותים. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לו), י"א שהיא גדרה הנ"ל המוזכרת באותו פסוק.

גולן. עיר בעבר הירדן בבשן, של חצי מנשה, והיתה עיר מקלט וניתנה ללוויים (דברים ד, מא. יהושע כא, כז) [בימינו מכנים 'גולן' הוא כל השטח ממזרח לכינרת עד החרמון שנכבש במלחמת ששת הימים, ולכאורה לפחות חלק ממקום זה אינו נחלת מנשה, אלא גשורי או מעכתי, שהרי ככל הנראה, סיחון ועוג לא שלטו ממזרח לכינרת (וכך גם נחלת גד וחצי מנשה), ובכמה מקראות

ודן (יהושע טו, יא) (מספר קילומטרים מזרחית ליבנה).

בעלות. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כד).

בעלת. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מד). שלמה בנה אותה (דברי הימים ב' ח, ו).

בעשתרה. ראה ע' 'עשתרות'.

בצקת. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לט).

בצר. עיר בערי המישור של ראובן, בעבר הירדן, והייתה עיר מקלט שמשם הפריש אותה [דברים ד, מא], וניתנה ללוויים (יהושע כח, אך אינה מוזכרת בערי הלויים בפרק כ"א, רק בקצת ספרים), ונקראת בצרה בנבואת ירמיהו על מואב [מח, כד], בזמנים שהמואבים ישבו שם.

בצרה. בצרה הידועה והמוזכרת בכל מקום היא בירת אדום, אך גם העיר מקלט 'בצר' של ראובן, נקרא בצרה, בנבואת ירמיהו על מואב [מח, כד], בזמנים שהמואבים ישבו שם.

בקעת הלבנון. היא הבקעה מצפון לגליל, בקעה זו היא צרה וארוכה [כ-120 ק"מ אורך וכ-20 ק"מ רוחב], ממזרח לבקעה מתרומם רכס החרמון ואחריו הרי מול הלבנון, וממערב לבקעה הרי הלבנון. נהר הליטני זורם לאורך הבקעה, ורבים סבורים שהנהר הוא גבול א"י [כך שחציה המזרחי של הבקעה היא חו"ל, וחציה המערבי הוא א"י]. למרות שלפחות חציה המערבי של הבקעה היא ודאי א"י, אך לכאורה לא נתחלקה לשבטים (כי יהושע כבש עד שם, ונראה ש-לא עד בכלל, והמקומות בצפון הרחוק שלא נכבשו לא נתחלקו, כך יש מפרשים, ועיין בהקדמה לנחלות שבטי הצפון בפרק י"ט ובהערה שם).

בקעת מצפה. ראה ע' מצפה.

בתואל. עיר שניתנה מיהודה לשמעון, מוזכרת רק בדברי הימים [א' ד, ל].

גבים. נראה שהיא עיר בהר בנימין (מוזכרת בישעיה י, לא).

של כ-30 ק"מ. כמו"כ בסוף רשימת 31 מלכים שהכה יהושע מוזכר 'מלך גויים ל-גלגל' ונראה שהוא מקום בצפון הארץ (לפי סדר הרשימה, ואולי הוא קשר לגלגל בדרך לאלון מורה הנ"ל). הגלגל המוזכר בהושע ובעמוס, הוא כנראה הגלגל הראשון של יהושע, שם עבדו ע"ז בימים ההם [אולי האמינו שהמקום קדוש כי מחנה ישראל והמשכן שכנו שם זמן רב, ולכן עבדו שם את ה' דרך פסלי העגלים, וכדו'].

גלילות. בגבול יהודה ובנימין (יהושע יח, יז), נקראת גם גלגל (יהושע טו, ז), ראה ע' גלגל. **גלעד.** מחוז גדול בעבר הירדן, מזרחית לשומרון בין נחל ירמוך לנחל יבוק [באיזור אירבד בירדן של ימינו]. לעיתים כל עבר הירדן מכונה גלעד (במדבר לב, כט יהושע כב, טו שופטים כ, א). חצי מהמחוז גלעד היה בידי סיחון והוא ניתן לשבט גד, וחצי הגלעד היה בידי עוג וניתן לחצי מנשה [וראה בבאיורינו בפרק י"ג על עבר הירדן].

גשור (גשורי). ישנן שתי אומות בשם זה. אחת מהן שכנה בדרום א"י (כפי הנראה מיהושע יג, ב, וממעשה דוד), ודוד היה מכה בהם בזמנים שישב בצקלג (שמואל א' כז, ח). ישנה עוד אומה בשם 'גשורי' באיזור מזרח הכינרת, ומוזכרת רבות עם מעכתי ביהושע, ובתורה, ובמעשה אבשלום (ואימו הייתה בת תלמי מלך גשור) (שמואל ב' טו, ח משמע שהיו חלק מארס, ומדברי הימים א' ב, כג משמע שהם וארס היו שתי אומות).

גתים. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לג), (ונראה שבני העיר בארות בבנימין ברחו לגתים וגרו שם, שמואל ב' ד, ג).

גת. בשפלת יהודה (כך נראה, אך אינה מוזכרת בנחלות כלל), הייתה בירת פלשתים [אכיש המלך ישב שם, ומוזכר בכמה מקראות בשמואל וגם במלכים], וכאשר העיר מוזכרת בנביאים, הכוונה לפלשתים.

גת החפר. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, יג).

המתארים את עבר הירדן, מפורש 'עד קצה ים כינרת'].

גושן. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נא), אינה קשורה לגושן במצרים, ואולי היא ארץ גושן המוזכרת במלחמת חמשת המלכים (יהושע י, מא), או שיש עוד מחוז גושן בא"י.

גזר. מוזכרת בגבול אפרים (יהושע טז, ג), והיא שייכת לאפרים (דברי הימים א' ז, כח), וניתנה ללוויים (יהושע כא, כא), כנראה עיר זו הייתה מוקפת בשבט דן מכמה כיוונים.

גי החרשים. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לה). אך נראה שמיקומה בנחלת דן, ובני בנימין ישבו שם, והארקנו בזה בסוף פרק יח. כמו"כ בייחוסים של יהודה מוזכר אדם בשם יואב אבי גיא חרשים [דברי הימים א' ד, יד], ואולי מדבר שם על מקום ביהודה בשם זה שאינו גיא החרשים של בני בנימין.

גיא בן הנם [גיא הנם]. מוזכר בגבול יהודה (יהושע טו, ח) ובגבול בנימין (יהושע יח, טז).

גיא יפתח אל. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, יד), ובגבול נחלת אשר (יהושע יט, כז).

גילה. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נב), מקומו של אחיתופל (שמואל ב' טו, יב), ובנו אליעם שהיה מגיבורי דוד [שמואל ב' כג, לד], ואבי בת שבע אשת דוד [שמואל א' יא, ג].

גלגל. ישנם מספר מקומות בשם זה: **א.** ממזרח ליריחו בבנימין (יהושע טו, יע). **ב.** ממערב ליריחו בגבול בין יהודה לבנימין (יהושע טו, ז), מקום זה מכונה גם 'גלילות (יהושע יח, יז); **ג.** מוזכר בהקשר להר עיבל בשומרון באיזור אלון מורה [דברים יא, ל]. **ד.** אולי יש גלגל רביעי, והוא מוזכר אצל שאול בכמה מקראות, שם היה עליו להמתין לשמואל (שמואל א' יח), ונכשל בזה [שם שם יג, ט], ומוזכר גם אחרי הכותו את העמלק (שמואל א, פרק ט"ו, בכמה פסוקים), ולא נתבאר אם הוא הגלגל הראשון, או גלגל אחר בהר בנימין, אם נאמר שיש גלגל רביעי, הרי שישנם 3 מקומות גלגל באיזור בנימין בטווח

דְּמִנָּה. עיר שניתנה משבט זבולון ללוויים (יהושע כא, לה).

דָּן. עיר בצפון מזרח א"י, בתחילת הנביעה של נחל דן, היא 'לשם' [יהושע יט, מז] או 'לש' [שופטים פרק י"ח]. בני דן ירשו אותה וקראוה דן, למרות שלא זו הייתה נחלתם (כי הם לא הצליחו להוריש את האמורי מנחלתם), וראה בביאורינו על נחלת דן בפרק י"ט.

דְּנָה. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, מט).

הר אפרים. האיזור ההררי ממבית אל ועד לשכם נקרא בוואות הר אפרים, אך נראה שגם חלק מארץ בנימין נקראית הר אפרים [ראה בנספח לפרק יז], ואולי גם צפונה משכם עדיין מכונה הר אפרים.

הר גריזים. [ארץ יוסף, י"א מנשה].

הַר הַבְּעָלָה. מוזכר בגבול יהודה ודן (יהושע טו, יא), ואינו קשור לקרית בעל, שהיא - קרית יערים - הנקראת בעלה, או לעיר בעלה המוזכרת לעיל, ולא לבעלי יהודה (המוזכרים במסע הארון בימי דוד).

הר יערים: כינוי לכסלון, מוזכר בגבול יהודה (טו, י).

הר שעיר: כאשר מוזכר הר שעיר בכל המקרא, הכוונה למקום העיקרי בארץ אדום [מחוז טפילה ומחוז פטרה בירדן של ימינו, וכנראה גם חלק מהר הנגב]. אמנם ישנו 'הר שעיר' בתוככי ארץ ישראל, בגבול יהודה ודן (יהושע טו, י), [באיזור בית חולים איתנים', ממערב לסטף, בגובה ההרים].

הר ההר. ישנם שני מקומות בשם זה. מדרום לא"י [רחוק מא"י] שם היה מקום קבורת אהרן, והוא בארץ אדום. ועוד מקום בשם זה, בגבול הצפוני של א"י (במדבר לד, ה).

הר עיבל. [ארץ יוסף י"א מנשה].

זנוח. ישנן שתי ערים ביהודה בשם זה, אחת בהר - ככל הנראה בדרום הר חברון (יהושע טו, נו), ואחת בשפלה (יהושע טו, לד) באיזור בית שמש.

גַּת רְמוֹן. ישנן שתי ערים בשם זה, אחת בנחלת דן (יהושע יט, מה), וניתנה ללוויים (יהושע כא, כד), ועוד אחת מוזכרת בערי הלוויים שניתנו משבט מנשה (בא"י) ללוויים (יהושע כא, כה), ונקראת גם 'בלעם' בדברי הימים (א' ו, נה).

דביר (קרית סנה). ישנן שתי ערים בשם זה, אחת בהרי יהודה (יהושע טו, מט), וניתנה לכהנים (יהושע כא, טו). ועוד אחת בגבול יהודה (יהושע טו, ז), ואינה נזכרת בגבול בנימין בפרק י"ח, ולא ברור הסיבה. (העיר לדביר - בעבר הירדן בגבול נחלת גד יהושע יג, כו, נהוג לפרש ששמה 'לדביר', וא"כ אינה דביר).

דבשת. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, י).

דברת. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, יב), אך נראה שהיתה של יששכר וניתנה ללוויים, כמפורש ביהושע (כא, כח).

דומה. ראה ע' רומה.

דותן. בצפון השומרון באיזור ג'נין. נראה שהייתה בנחלת מנשה, ואינה מוזכרת ביהושע (מוזכרת במכירת יוסף (בראשית לז, יז), ואלישע היה שם בזמן המלחמה עם ארם כמפורש במלכים ב' ו, יג).

דור. עיר בנחלת אשר וניתנה למנשה (יהושע יז, יא).

דיבן. ישנה עיר בשם זה בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יז), וישנה עוד עיר בשם זה ביהודה ומוזכר בנחמיה (יא, כה). 'דיבון' המוזכרת בכל המקרא, הכוונה לזו שבעבר הירדן. (המוזכרת בנביאים אחרונים, בד"כ הכוונה לעיר במואב, כי המואבים ישבו שם בזמנם). ואולי יש עוד דיבון בעבר הירדן בנחלת גד, ובני גד בנו אותה (במדבר לב, ד). הרב יוסף רוטשטיין ס"ל שהיא הדיבון של ראובן [לדעתו, בתורה מבואר החלוקה הראשונית, ואח"כ בימי יהושע הייתה חלוקה סופית].

דימונה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כב).

דלען. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לח).

חילו. מוזכרת בדה"י (א' ו, מג). והיא חולון בהרי יהודה, ראה לעיל.

חלבה. עיר בנחלת אשר, ולא הורישו אותם, ומוזכרת רק בשופטים (א, לא).

חלחול. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נח).

חלי. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כה).

חלקת. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כה), וניתנה ללוים (יהושע כא, לא), ונקראת חוקק בדברי הימים א' (ו, ס).

חלף. מוזכרת בגבול נפתלי (יהושע יט, לג).

חמון. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כח), אך גם העיר חמת דאר שניתנה משבט נפתלי ללוים, נקראית חמון בדברי הימים [א' ו, סא].

חמת דאר. עיר שניתנה משבט נפתלי ללוים (יהושע כא, לב), ונקראית חמון בדברי הימים [א' ו, סא], (אולי היא חמת של נפתלי, המוזכרת ביהושע יט, לה).

חמת. היא ארץ בצפונה של א"י [בימינו נקראת 'חמה' במערב סוריה, מצפון ללבנון] (רבלה היא גם בארץ חמת, כפי המוזכר בכמה מקראות).

חמת. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לה).

חנתון. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, יד).

חסה. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כט).

חפר. מוזכרת רק בין שלושים ואחד המלכים שהכה יהושע (יב, יז), ובנציבי שלמה (מלכים א' ד, י) [נהוג לזהות אותה בצפון השרון בתל חפר, צפונית לנתניה, התל נקרא בערבית תל-איפר. כל הישובים בין נתניה לחדרה הם תחת המועצה האיזורית עמק חפר, אך יש מזהים את חפר במקומות אחרים].

חפרים. עיר בנחת יששכר (יהושע יט, יט), אולי היתה מקום שלישי בסולת משובחת למנחות [אחרי מיכמס ומזוניחא, כמפורש בתחילת פרק שמיני במנחות].

חצור. ישנם כמה מקומות בשם זה. ישנן שני ערים בשם זה בנגב יהודה [יהושע טו, כג.

יפ. ישנן שתי ערים ביהודה, אחת בנגב (יהושע טו, כד), ועוד אחת בדרום הר חברון (יהושע טו, נה), בזיף של דרום הר חברון לשם ברח דוד מפני שאול, ויושבי זיף הלשינו עליו מספר פעמים.

זיפרונה. מקום בגבול הצפוני של א"י (במדבר לד, ט), אינו מוזכר ביהושע כלל, ולא ברור מיקומו.

חברון. עיר במרכז הרי יהודה (יהושע טו, נד), וניתנה לכהנים (יהושע כא, יג).

חוט נאיר. 60 ערים בבשן, ניתנה למכיר בן מנשה (יהושע יג, במדבר לב, מא).

חדיד. מוזכרת רק בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לד), אך נראה שמיקומה בנחלת דן, ובני בנימין ישבו שם, והארכנו בזה בסוף פרק יח.

חדשה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לז).

חדתה. מוזכרת ביהושע בערי הנגב של יהודה [טו, כה] ולא ידוע מקומה המדויק, י"א על הנאמר - חצור חדתה, שהכוונה לחצור חדשה, ומדבר על עיר אחת, וא"כ אין עיר בשם חדתה.

חולון. ישנם כמה מקומות בשם זה, אחת בהרי יהודה (יהושע טו, נא), וניתנה לכהנים (יהושע כא, טו) (ונקראת חילו בדה"י א' ו, מג). ועוד אחת בערי המישור (שהיה בנחלת ראובן), ומוזכרת בפורענות על מואב בזמנים שהמואבים ישבו שם (ירמיהו מא, כא). חולון של ימינו היא באיזור דן, ואינה שם מקראית, ואינה באיזור חולון המוזכר במקרא.

חומטה. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נד).

חוקק. ישנה עיר בשם זה בגבול נפתלי (יהושע יט, לד). אך גם העיר חלקת שניתנה ללוים משבט אשר - המוזכרת ביהושע (כא, לא), נקראת חוקק בדברי הימים א' (ו, ס).

חושה. עיר ביהודה, מוזכרת בדברי הימים (א' ד, ט).

היא ממש בגבול דמשק, והדבר סותר כמעט את כל דיעות הראשונים בזיהוי 'הר ההר' בגבול הצפוני].

חצר שועל. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כח), וניתנה לשמעון (יהושע יט, ג, דה"י א' ד, כט).

חֲשִׁבּוֹן. נראה שישנן שתי ערים בשם זה בעבר הירדן, חשבון של סיחון הידועה היא בנחלת ראובן בערי המישור (יהושע יג, יז), ועוד אחת בנחלת גד, שהם נתנו אותה ללויים (יהושע כא, לו), אמנם הרב יהודה לנדי ס"ל שהיא אותה העיר, והיתה על הגבול, וכך היא גם דעת הרה"ג ר' יוסף רוטשטיין [אך מפשט המקראות קצת קשה לומר כך, הרחבתו בעניין בהערה על ערי נחלת גד, ביהושע יג, כח].

חשמון. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כז).

חרמה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, ל), וניתנה לשמעון (יהושע יט, ד, דברי הימים א' ד, ל). ובכמה מלחמות קראו את שם המקום שנלחמו עליה בשם חרמה [במדבר כא, ג, שופטים א, יז].

חֶרֶם. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לח).

חֲבָת. מוזכרת במעשה גדעון (שופטים ז, כב), ואולי היא העיר הערבית טובאס בשומרון [הרב רוטשטיין סובר ש'חבת' היא העיר תבץ בה נהרג אבימלך בן גדעון (שופטים ט, ג), והיא טובאס של ימינו].

טלם. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כד), (אולי נקרא גם 'טלאים' שם פקד שאול את ישראל לפני צאתו למלחמה בעמלק, שמואל א' טו, ד).

יבּוּסִי (יבּוּס) היא ירושלים (באיזור עיר דוד) עיר בבנימין (יהושע יח, כח).

יבֶלְעָם. עיר ביששכר (כך נראה), וניתנה ולמנשה (יהושע יז, יא).

יבֶנְיָאֵל. ישנן שתי ערים בשם זה, אחת מוזכרת בגבול נפתלי (יהושע יט, לג), ואחת בגבול יהודה ודן קרוב לים (יהושע טו, יא),

וכן טו, כה] ולדעת המצודות [שם] ישנה עוד חצור הנקראת גם חצרון. כמו"כ מוזכר חצור בנפתלי (יהושע יט, לו), ועוד חצור בבנימין (נחמיה יא, לג), והוא בעל חצור שם נהרג אמנון (שמואל ב' יג, כג). אולי החצור של נפתלי היא החצור של יבין מלך חצור, שהלך בראש מלכי הצפון נגד יהושע (יהושע יא), ואולי היא גם החצור של יבין מלך חצור שהושמד ע"י דבורה וברק (שופטים ד'), אך לפי"ז תמוה מדוע לא הוזכר בתחילת שופטים (א, לג) ברשימה של ערי נפתלי שלא הורישו. מלכי חצור המוזכרים בירמיהו (מט, כח) הם בחו"ל [ערביים במדברות], ואין להם כל קשר למקומות הללו.

חצר אדר. מקום בגבול הדרומי של ארץ ישראל (במדבר לד, ד). אמנם ביהושע בגבול הדרומי של ארץ יהודה (טו, ג) היא מחולקת לשני מקומות 'חצרון' ו'אדר' [ועבר חצרון ועלה אדרה].

חצרון. היא 'חצור' עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כה). המקום 'חצרון' מוזכר ביהושע (טו, ג) בגבול הדרומי של ארץ יהודה, ואולי היא העיר חצרון בנגב. כאמור, בגבול יהודה ביהושע מוזכר המקום 'חצרון', לאחר מכן מוזכר המקום 'אדר'. אבל בגבול הדרומי של פרשת מסעי שניהם מוזכרים כמקום אחד 'חצר אדר' (במדבר לד, ד).

חצר גדה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כז).

חצר סוסה (חצר סוסיים). חצר סוסה היא עיר בנגב שניתנה מיהודה לשמעון [יהושע יט, ה], ונקראת חצר סוסיים בדברי הימים (א' ד, לא).

חצר עינן [חצר עינון]. מקום בקצה הגבול הצפוני מזרחי של א"י (במדבר לד, ט), אינו מוזכר ביהושע כלל, ולא ברור מיקומו. [בעבר סברתי שהיא בסביבת דמשק, כפי שאולי משמע כך ביחזקאל (מז, יז וכן מח, א), אך בתורה מוכח שרבלה היא מדרום לחצר עינן, ורבלה היא מצפון לדמשק לכל הדיעות כמעט, והמקום קרוי כך עד היום - רַבְּלָה [או RABLAH], כך שלא ניתן לומר שחצר עינן

יְהֻצָּה. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יח), וניתנה ללוויים (דברי הימים א' ו, סג).

יִטְבֵּה. מקומה של אישת מנשה אימו של אמון (מלכים ב' כא, יט), ואינה מוזכרת עוד במקרא.

יִטְבַּתָּה. מוזכרת רק במסעות במדבר (במדבר לג, לג דברים י, ז), הייתה ארץ נחלי מים [לא ברור מיקומה, לכאורה באיזור מפרץ אילת].

יִקְדָּעִם. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נו), מסתבר שהיא בדרום הר חברון.

יִקְמַעִם. עיר בנחלת אפרים, וניתנה ללוויים (דברי הימים א' ו, גג), והיא קיבציים ביהושע (כא, כב), ומוזכרת בנציבי שלמה, מלכים א' ד, יב).

יִקְנָעִם. עיר שניתנה מנחלת זבולון לכהנים (יהושע כא, לד), הנחל שעל פני יקנעם מוזכר בגבול זבולון (יהושע יט, יא).

יִקְתָּאל. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לח), אך גם אמציה המלך, קרא בשם יקתאל - למקום הקרוי סלע בארץ אדום (מלכים ב', יד, ז), ואין כל קשר בין שני המקומות הללו.

יִרְאֻן. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לח).

יְרוּשָׁלַיִם [יְבוּסִי, יְבוּס]. בהרי יהודה בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ח, טו, סג יח, טז יח, כח).

יְרִיחוֹ. עיר בבנימין (יהושע יח, כא), על גבול אפרים [שם, שם, יב], ומוזכרת רבות. השטח המדברי סביבה מכונה 'ערבות יריחו', והירדן באיזור נקרא 'ירדן יריחו'.

יְרִמֹת. ישנם כמה מקומות בשם זה, עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לח), וישנה עיר ירמות שניתנה מיששכר ללוויים (יהושע כא, כט), ונקראת ראמות בדברי הימים א' ו, נח), ואולי היא רְמֹת שבנחלת יששכר (יהושע יט, כא).

יִרְפָּאל. עיר בבנימין (יהושע יח, כז).

יִשְׁעֵי. עיר ביהודה, נראה שהיא בנגב, שהרי היא מוזכרת רק בנחמיה (יא, כו) בין ערים

באיזור יבנה של ימינו, וגם במקראות אחרות היא נקראת יבנה [ראה ערך יבנה].

יִבְנֵה: היא יבנאל בגבול יהודה ודן (יהושע טו, יא), מוזכרת בשם זה רק בדברי הימים [ב' כו, ו], ובימי התנאים נקראת בשם זה [כך גם בימינו], והייתה מקום מרכזי של חכמי ישראל אחרי חורבן בית שני.

יִדְאָלָה. עיר בנחלת זבולון (יהושע יט, טו).

יִהָד. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מה).

יְגוֹר. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כא) [אין לה כל קשר לקיבוץ יגור בסביבת חיפה].

יִוְטָה. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נה), וניתנה לכהנים (יהושע כא, טז).

יִזְרְעֵאל (יִזְרְעֵאלָה). בא"י ישנן שתי ערים ועוד עמק בשם זה. בין השומרון לגליל שוכן עמק יזרעאל, ובעמק זה שוכנת העיר יזרעאל [יזרעאלה] בנחלת יששכר (יהושע יט, יח), שם היו שם ארמונות וצבא למלכי עשרת השבטים [כמבואר בתחילת נבואת הושע, ובספר מלכים בענייני אחאב ויהורם בנו, ומרד יהוא]. ישנה עוד עיר יזרעאל בהרי יהודה בדרום הר חברון (יהושע טו, נו), מקומה של אחינועם היזרעלית אישת דוד, ואימו של כלאב (דניאל).

יְנוּחָה. יְנוּח. מוזכרת בגבול אפרים (יהושע טז, ו-ז). ונראה שאינה ינוח המוזכרת בגלות הראשונה של עשרת השבטים בימי פחז (מלכים ב' טו, כט), כי שם מדובר על מקומות צפוניים, ולא מסתבר שתהיה שם עיר באמצע נחלת אפרים.

יְנוּם. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נג).

יַעְזֹר. מקום גדול וחשוב בעבר הירדן בנחלת גד (יהושע יג, כה, במדבר לב, לה), וניתנה ללוויים (יהושע כא, לז), ונקראת גם ארץ יעזר (במדבר לב, א).

יָפֹז. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מו).

יַפְיַע. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, יב).

יַפְתָּח. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מג).

כגבול הצפוני של א"י [ישנן דיעות רבות בזיהוי המקום].

לבונה. מוזכר בסוף ספר שופטים [כא, יט], נראה שהייתה בנחלת אפרים, נהוג לומר שהיא בכפר הערבי 'לובן א-שרקיה', ועל שמה היישוב היהודי מעלה לבונה מצפון לכפר. מערבית לעלי וליישוב היהודי שילה של ימינו.

לבנה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מב) וניתנה לכהנים (יהושע כא, ג), ויש עוד מקום בשם זה במסעות של עמ"י במדבר (במדבר לג, כ).

לבנון. לבנון הוא מחוז גדול מצפון לגליל. למרות שחלקו א"י, לכאורה לא נתחלק לשבטים. מצפון להרי הגליל, ישנה רצועה באורך כ-160 ק"מ של הרי הלבנון (שם יש שפע מים, וצמחייה עשירה, וגדלים שם ארזי ענק), ובמקביל להרים הללו - ממזרח, ישנה רצועה של הרי מול הלבנון [החרמון הוא צפון הרי מול הלבנון]. בקעת לבנון היא בין הרי הלבנון ולהרי מול הלבנון והיא המשך של עמק החולה [ראה לעיל ע' בקעת לבנון]. ממערב להרי הלבנון על חוף הים, ישנן ערים ידועות שחלקן בוודאי ניתנו לאשר, כגון צור וצידון, אך מעולם לא הורישו אותם [אך יהודים גרו בסביבת הערים הללו בזמנים מסויימים, כגון בימי דוד (שמואל ב' ו-ז) ושלמה, ואולי גם בימי אחאב (מלכים א' טז, ו) ובימי ירבעם בן יואש שכבש את א"י עד לבא חמת (מלכים ב' יד, כה), ומעמס [נ, יד] שניבא בימיו משמע שעמ"י ישבו עד לבא חמת, כך שלא ניתן לומר שהוא רק כבש למס וכיו"ב].

לד. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לה). אך נראה שמיקומה בנחלת דן, ובני בנימין ישבו שם, והארכנו בזה בסוף פרק יח.

לְדָבָר (לו-דָבָר, או לא-דָבָר). עיר בעבר הירדן, בגבול נחלת גד (יהושע יג, כו), ואולי היא לְדָבָר, שם ישב מכיר בן עמיאל, מפיו בושת בן יהונתן בן שאול היה בביתו (שמואל ב' ט, ה), מכיר זה גם הביא לדוד

אחרים בנגב (אולי היא אחת הערים בנגב ביהושע בכינוי אחר).

יִשְׁנָה. נראה שהייתה בנחלת אפרים, מוזכרת רק בדברי הימים [ב' יג, יט].

יתיר. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, מח), וניתנה לכהנים (יהושע כא, יד).

יְתָלָה. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מב).

יתנן. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כג).

כָּבֹול. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כז).

כבון. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מ).

כינרת. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לה).

כסולות. עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, יח).

כְּסֵלֶת תָּבוֹר. מוזכרת בנחלת זבולון (יהושע יט, יב), ואולי היא כסולות המוזכרת בנחלת יששכר (יהושע יט, יח), ואולי היא הייתה עיר של יששכר, על גבול זבולון.

כסיל. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, ל), ונראה שהיא 'בתול' שניתנה מיהודה לשמעון (יהושע יט, ד).

כסלון. מקומו של הר יערים, מוזכר בגבול יהודה (יהושע טו, י).

כפירה. עיר בבנימין (יהושע יח, כו).

כפר העמונה. עיר בבנימין (יהושע יח, כד).

כרמל. ישנם כמה מקומות בשם זה. לרוב, הכוונה להר הכרמל, שהוא מחוז הררי גדול, המתמשך מהרי שומרון ועד איזור חיפה. ישנה עוד עיר כרמל ביהודה בדרום הר חברון (יהושע טו, נה), מקום רכושו של נבל הכרמלי, ואישתו אביגיל הכרמלית [שהייתה אח"כ אישת דוד]. אולי יש גם 'כרמל' באיזור בנימין, עליו נאמר - בא שאול הכרמלה [שמואל א' טו, יב].

כתליש. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מא).

לבאות. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, לב).

לבא חמת [או **לבוא חמת**]. מקום בגבול הצפוני של א"י [במדבר לד, ח], מוזכר רבות

מִידִין. עיר במדבר יהודה (יהושע טו, כב), אפשר שהיא מוזכרת בשירת דבורה [שופטים ה, י].

מיכמס [מיכמש]. עיר בבנימין. מוזכרת בכמה מקראות, אך אינה מוזכרת ביהושע, והיא במקום הכפר הערבי מוחמאס. ומדרומה יש יישוב ערבי ג'בע - מזרחית לנווה יעקב, והיא גבע [כמתואר במלחמת שאול (שמואל א' יד, ה) שמיכמש מצפון לגבע]. באיזור הוקם גם יישוב יהודי 'מעלה מיכמשי' (התושבים שם מכנים אותו מיכמש, עם שין ימנית, אך בכל המקרא הוא כתוב מיכמש עם שין שמאלית).

מי עֵין שָׁמֶשׁ [עין שמש]. מקום בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ז וכן יח, יז).

מי מרום. מוזכרת רק במלחמת מלכי הצפון [בפרק יא], ולא ברור מיקומה.

מִכְמָתָה. על פני שכם. מוזכרת בגבול אפרים (יהושע טז, ו) ומנשה (יהושע יז, ז).

מִלְכָּה. מוזכרת בנחמיה (יא, כח) בערי יהודה, אולי היא בנגב, לפי ההקשר.

מנחת. עיר בבנימין, כך נראה, מוזכרת בדברי הימים א' [ח, ו].

מעון. עיר ביהודה (יהושע טו, נה) בדרום הר חברון, מקום מגוריו של נבל (שמואל א, כה, ב). אמנם ישנה אומה בשם 'מעון' שצורו את ישראל בימי השופטים (ראה שופטים י, יב), ונראה שעוזיהו הכה בהם (דה"י ב' כו, ז), וגם בני שמעון הכו בהם וישבו במקומם (דה"י א' ד, מא) [בית בעל מעון, הוא מקום בעבר הירדן בארץ ראובן, ראה לעיל].

מִעֵן מִי נִפְתָּחָה. מקום בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ט וכן יח, טו).

מַעְלָה אֲדָמִים. מקום בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ז וכן יח, יז).

מעלה עקריבים. מקום בגבול הדרומי של ארץ ישראל (במדבר לד, ד), ומוזכרת ביהושע בגבול הדרומי של ארץ יהודה (טו, ג) [י"א

מאכל וכל טוב בברחו מפני אבשלום (שמואל ב' יז, כג), שם מזכר לַע דבר.

לוז (לוזה). היא בית אל שבשבט אפרים, מוזכר בגבול אפרים (יהושע טז, ב), ובתחילת ספר שופטים (א, כב) מוזכר שאפרים הורישו את יושביהם (ואינה לוז המוזכרת בגמ' שהתכלת נעשית בה, ואולי היא הייתה בעמק החולה).

לחמס. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מ).

ליש. ראה ע' יד'.

לכיש. עיר חשובה בשפלת יהודה (יהושע טו, לט).

לָקוּם. מוזכרת בגבול נפתלי (יהושע יט, לג).

לשם. ראה ע' דן.

מִגְדָּל אֵל. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לח).

מגדל גד. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לז).

מִגְדוֹ. עיר ביששכר (כך נראה) בעמק יזרעאל, וניתנה למנשה (יהושע יז, יא).

מדון. מקום זה מוזכר במלכי הצפון [פרק י"א], וברשימת ה-31 מלכים [בפרק י"ב], אך אינו מוזכר בנחלות של שבט מסוים [י"א] שהיא באיזור קרני חיטין, וא"כ הייתה בנחלת נפתלי].

מדמנה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, לא).

מִדְמָנָה. נראה שהיא עיר בהר בנימין, שהרי היא מוזכרת בישעיה (י, לא) בין ערי בנימין, במסע סנחריב.

מולדה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כו), וניתנה לשמעון (יהושע יט, ב דה"י א' ד, כח).

מוצה. עיר בבנימין (יהושע יח, כו).

מִחְנִים. עיר בעבר הירדן, נראה שהיתה על גבול נחלת חצי מנשה (יהושע יג, כט), אך הייתה שייכת לשבט גד (יהושע יג, כו), שהרי בני גד נתנו אותה ללויים (יהושע כא, לו), שם היה יעקב אחרי שעזב את לבן, ומשם שלח מלאכים אל עשיו אחיו (בראשית לב, ג).

מִידְבָּא. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, טז).

להבין מדוע הכהנים ישבו שם, שהרי אינה מוזכרת בין ערי בנימין שניתנו לכהנים. אך שמעתי שכיוון שהיתה שם במה גדולה מחורבן שילה עד לחורבן נב, ולכן התיישבו בה הכהנים. מן הסתם השכינו שם את אוהל מועד, והראיה שנתנו לדוד לחם הפנים. [רציתי לומר שהיא העיר עלמון, ובעבר אף סברתי שיש ראייה שהיא ענתות שניתנה לכהנים (המוזכרת ביהושע כא, יח), כי כאשר שלמה גירש את אביתר הכהן, אמר לו - 'ענתות לך על שדך' (מלכים א' ב, כו), ואביתר היה גר בנב, ונמלט מפני שאול בהרגו את כל בני נב, והלך אחרי דוד (שמואל א' סוף פרק כ"ב), אך בסוף פרק י' בישעיה שתייהן מוזכרות ברשימה אחת, וא"כ לא ניתן לומר שהן עיר אחת, ועדין ניתן לומר שהיא עלמון המוזכרת בפרק כ"א [פס' יח] שניתנה מבנימין לכהנים].

נבו. ישנם שני מקומות בשם זה. ישנה עיר בשם 'נבו' בעבר הירדן בארץ ראובן (במדבר לב, לח), עיר זו אינה מוזכרת ביהושע, ומוזכרת בפורענות על מואב בזמנים שהמואבים ישבו שם, ונראה שהייתה מהמקומות החשובים של מואב [ישעיהו טו, ב, ירמיהו מח, א], כמו"כ משה נקבר בהר נבו. ישנה עוד עיר בשם 'נבו' בא"י שבנימין ישבו שם [עזרא ב, כט, ומשמע שהיא בבנימין לפי ההקשר], ואולי היא במבוא חורון, שם היה כפר ערבי בית נובא, והוא נהרס כליל במלחמת ששת הימים. אמנם מקום זה הוא בנחלת דן, אך בני בנימין ישבו בכמה ערי דן, כפי שביארנו בסוף פרק י"ח [לכל אלו אין קשר לע"ז נבו של בבל].

נְבִלָט. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לד). אך נראה שמיקומה בנחלת דן, ובני בנימין ישבו שם, והארכנו בזה בסוף פרק יח.

נבשן. עיר במדבר יהודה (יהושע טו, סב).

נהלל. עיר בנחלת זבולון (יהושע יט, טו), וניתנה ללוויים (יהושע כא, לה), ולא הורישו אותם (שופטים א, ל).

שהוא ברכס ההרים הנקרא בימינו מעלה עקרבנים].

מַעֲרַת. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נט).

מַעֲרַת. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יח), וניתנה ללוויים (דברי הימים א' ו, סד).

מַצְפָּה. ישנה עיר בשם זה בשפלת יהודה (יהושע טו, לח). וישנה עוד עיר **מַצְפָּה** בבנימין (יהושע יח, כו), שם נאספו להילחם בבנימין בימי פילגש בגבעה, שם שמואל אסף את העם מספר פעמים, ושם ישב גדליהו בן אחיקם שהיה מושל ביהודה זמן קצר עד שנרצח. בצפון תחת חרמון יש 'ארץ המצפה' [יא, ג], ונראה שהיא בבקעת מצפה המוזכרת שם [יא, ח], כמו"כ יש 'מצפה גלעד' ומוזכר כמה פעמים במעשה יפתח [שופטים יא, כט, ועוד שם], ומצפה מואב [שמואל א' כב, ג].

מקדה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מא).

מראלה. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, יא).

מְרַאשָׁה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מד), מקום מגורו של מיכה הנביא [מיכה א, א], ואליעזר בן דודוהו הנביא (דברי הימים ב' כ, לז).

משרפות מים. אינה מוזכרת בנחלת שבט מסויים, מוזכרת בארץ הנשארית (יהושע יג, ו), ובמלחמת מלכי הצפון [שם יא, ח], [אולי הייתה בקצה הצפוני במקום שלא כיבשו [ראה שם יג, ו], ואפשר שלא נתחלקה לשבטים, כמו איזור לבנון].

מִשְׁעָל [מִשְׁעָל]. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כו), וניתנה ללוויים (יהושע כא, ל), ונקראת משל בדברי הימים [א' ו, נט].

נב. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לב), ובישעיה [י, לב] נראה שהיא בדרום ערי בנימין [שבט נב נופף ידו על ציון, אחרי שכבר חצה את ארץ בנימין]. והיא עיר הכהנים ודואג האדומי רצח את בני העיר בציווי שאול המלך (שמואל א פרק כ"ב), אינה מוזכרת ביהושע בשם זה, ולכאורה יש

סלכה. עיר בגבול המזרחי של הבשן בנחלת חצי מנשה, [מוזכרת ביהושע יג, יא, ובתורה בדברים ג, ובעוד מקראות].

סנסנה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, לא).

עבדון. ניתנה משבט אשר ללויים (יהושע כא, ל), ונראה שהיא העיר עברון המוזכרת בנחלת אשר (יהושע יט, כח).

עברן. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כח), ונראה שהיא העיר עבדון שניתנה ללויים (יהושע כא, ל).

עלון. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לט).

עדעדה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כב).

עדר. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כא), י"א שהיא ערד המוזכרת בתורה (במדבר כא, א וכן לג, מט).

עדיתים. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לו).

עוים. ישנם שתי מקומות בשם זה בתוך א"י, ישנה עיר בבנימין (יהושע יח, כג), ועוד אומה בשם זה בסביבת עזה (דברים ב, כג יהושע יג, ג, ומוזכרים בגמ' חולין ס:). ואולי ישנה עוד אומה בשם זה, שמלך אשור הושיב חלק מאנשיה בשומרון (מלכים ב' יז, לא) [כי הם הוגלו מיעוה', כמפורש שם בפס' כד].

עזה. עיר על חוף הים של יהודה, בקצה הדרומי מערבי, הייתה עיר חשובה מאד בארץ פלשתים (מוזכרת גם בערי השפלה ביהושע טו, מז).

עזקה. בשפלת יהודה, שוכנת על גבעה גבוהה המשקיפה על בית שמש והסביבה, והיא מוזכרת ביהושע במלחמת חמישת המלכים, שאז נעצר השמש, וה' השליך על האויבים אבנים גדולות ממורד בית חורון עד עזקה. גם יהושע הכה בהם עד עזקה ומקידה (יהושע י, י-יא). מוזכרת במעשה דוד וגלית [שמואל א' יז, א]. היא הייתה מהערים האחרונות שנכבשו בתקופת חורבן הבית הראשון [ירמיהו לד, ז], כי היה קשה לכבוש אותה [בכתובות סנחריב, הוא מתנאר שהצליח לכבוש אותה למרות ביצורה החזקים].

נהר פרת. קצהו הצפוני הוא במזרח ארם. הארץ המובטחת לאברהם אבינו, מגיעה לנהר פרת במזרח ארם. אך בימי יהושע לא הגיעו לשם, מזרח א"י וסוריה מפסיקות בין א"י לנהר פרת [כבשו עד שם, רק בימי דוד ושלמה, ואולי גם בימי ירבעם בן יואש].

נחל הירקון. מוזכר בגבול הצפוני של דן (יהושע יט, מו).

נחל קנה. מוזכרת בגבול אפרים ומנשה (יהושע טז, ח וכן יז, ט), נראה שהוא מבדיל בין אפרים ומנשה, מנשה מצפונה, ואפרים בדרומו.

נֶעֱה. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, ג).

נְעִיאל. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כז).

נעמה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מא).

נְעֶרְתָּה. נערן. נערתה מוזכרת בגבול הדרומי של אפרים (יהושע טז, ז), היא שייכת לאפרים, ונקראת גם 'נערן' (דברי הימים א' ז, כח).

נציב. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מג).

סלע. נראה שהוא באדום, ואולי הוא בגבול ישראל סמוך למעלה עקרבם (שופטים א, לו), אמנם ניתן לפרש שפסוק זה מדבר על מקום בנחלת דן שישבו שם האמוריים, נראה שהוא במקום גבוה סמוך לבקעה (דה"י ב', כה, יב, מדובר שם על מקום בשם סלע, כמפורש במלכים ב' יז, ז). (אולי יש מקום בשם זה גם במדבר מואב ישעיה טז, א, וכן בירמיהו מח, כח).

סְפֹת. עיר בעבר הירדן בגבול נחלת גד [נראה בעמק הירדן] (יהושע יג, כז), שם נסע יעקב אחרי שניצל מעשיו אחיו (בראשית לד, יז), וישנה עוד עיר סוכות במצרים, מקום החנייה השנייה של ישראל ביציאת מצרים (יב, לו).

סכנה. עיר במדבר יהודה (יהושע טו, סא).

עֵינֹן. היה מקום חשוב בצפון א"י [נראה שבארץ נפתלי], נזכר בהכאת בן הדר (מלכים א' טו, כ), ובגלות הראשונה של עשרת השבטים (מלכים א' טו, כט) [כיום היא מרג' עיון, בקעה מצפון למטולה, בדרום לבנון].

עֵיִם. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כט).

עֵיטָם. אינה מוזכרת ביהושע. ומוזכרת מספר פעמים בדברי הימים. במעשה שמשון מוזכר 'סעיף סלע עיטם'. נראה שישנם כמה מקומות בשם זה, אחת בערי שמעון [בנגב או בשפלת יהודה] ומוזכרת בדברי הימים (א' ד, לב) - שם מפורש שהייתה בנחלת שמעון. אך שם בתחילת פרק ד' מפורש שבני יהודה ישבו בעיטם, ומשערים שהיא 'עיטם' אחרת בסביבת בית לחם (עפ"י דברי הימים ב' יא, ו), [ואולי עד מלך דוד ישבו שם בני שמעון, וממלך דוד ישבו שם בני יהודה, וכפי ששמע שם בדברי הימים (ד, לא) שבני שמעון ישבו בעריהם עד מלך דוד]. יש מקשרים אותה לעין עיטם המוזכרת בחז"ל [אמנם רש"י מבאר שעין עיטם היא מי נפתוח], יש מזהים את עיטם של שמעון בתל עיטון, קרוב למושב שקף [דרום מזרח שפלת יהודה], וי"א ששם היה סעיף סלע עיטם, המוזכרת במעשה שמשון (שופטים טו, ח).

עֵיִן. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, לב), ניתנה לשמעון (יהושע יט, דה"א ד, לב), וניתנה מהם לכהנים (יהושע כא, טז), ונקראת גם עשן (בדה"א ו, מד).

עֵין גְּדִי. עיר במדבר יהודה (יהושע טו, סב), באמצע חוף ים המלח המערבי.

עֵין דֹר. עיר ביששכר (כך נראה לפי המיקום), וניתנה למנשה (יהושע יז, יא).

עֵין גִּנִּים. ישנם כמה מקומות בשם זה, אחת בשפלת יהודה (יהושע טו, לג), ואחת בנחלת יששכר (יהושע, יט, כא), וניתנה ללוויים (יהושע כא, כט), ונקראת עֵגֶם בדברי הימים [א' ו, נח].

עֵין חֲדָה. עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, כא).

עֵין חָצוֹר. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לה).

עטרות. ישנן כמה ערים בשם עטרות, ישנה עיר בגבול בנימין ואפרים (יהושע טז, ב, וכן טז, ז) - ואיננה עטרות אדר. ועוד עיר בשם עטרות בעבר הירדן ומוזכרת בבקשת בני גד וראובן למשה [במדבר לב, ג]. ובערים שבני גד בנו [שם שם לד], ואינה עטרות שופן המוזכרת שם בפסוק ל"ה.

עֲטֹרוֹת אֶדֶר. מוזכרת בגבול אפרים ובנימין (יהושע טז, ה), איננה עטרות המוזכרת שם באותו פרק.

עטרות שופן. עיר בנחלת גד, ומוזכרת בסוף פרשת מסעי [במדבר לב, לה], ואינה עטרות שבעבר הירדן, שהרי באותה רשימה של הערים שבני גד בנו [שם], מוזכרות גם עטרות וגם עטרות שופן.

עֵי עֵיָה (עֵיִת). נראה שישנן 2 מקומות בשם עי. העיר 'עֵי' הידועה הייתה על גבול בנימין ואפרים. היא הייתה מזרחית לבית אל [בראשית יב, ח], וצמודה לבית אֶן שגם היא מזרחית לבית אל [יהושע ז, ב]. בית אל ואיזור בית אֶן הם על גבול בנימין ואפרים [יהושע יח, יב-יג]. אמנם עי היא העיר השניה שיהושע כבש כמתואר בפרקים ז-ח. ומלך העי נמנה בין השלושים ואחד מלכים (יהושע יב, ט), עם זאת אינה נזכרת בגבולות השבטים כלל. כמו"כ מוזכרת עיר בשם 'עֵיָה' בנחלת אפרים בדברי הימים (א' ז, כח). ובנחמיה (יא, לא) היא מוזכרת בין ערי בנימין, ומוזכרת שם בין בית אל למיכמש. אך אולי בבית ראשון ישבו שם בני אפרים, ובבית שני ישבו שם בני בנימין. ונראה מאד, ש'עֵי' היא 'עֵיִת' שהרי שמותינן דומות, ושניהן מוזכרות על גבול בנימין ואפרים, ושניהן מוזכרות לפני או אחרי העיר בית אל [שגם היא הייתה על גבול אפרים ובנימין]. ולכאורה מנבואת ישעיה (י, כח) משמע, שהיתה בשליטת יהודה, שהרי היא מוזכרת ראשונה במסע מלך אשור מצפון בנימין לכיוון ירושלים. נראה שישנה עוד עיר בשם 'עֵי' בסביבת עמון ומוזכרת בירמיהו (מט, ג).

עֵינָם. עיר שניתנה משבט יששכר ללויים - נקראת כך בדברי הימים [א' ו, נח], ונקראת גם עין גנים ביהושע [יט, כא, וכן - כא, כט].

ענר. עיר של מנשה וניתנה ללויים (דברי הימים א' ו, נה), והיא תענך ביהושע (כא, כה).

ענתות. עיר בבנימין, וניתנה לכהנים (יהושע כא, יא). אינה מוזכרת בפרק י"ח בנחלת בנימין, אך מוזכרת בערי בנימין בנחמיה (יא, לא), וברשימת השבים מבבל, ומוזכרת רבות בירמיהו הנביא, ובעוד מקראות (אביתר הכהן גר שם, וראה לעיל בערך נב, כמו"כ היו שם כמה מגיבורי דוד, ועוד).

עפני. עיר בבנימין (יהושע יח, כד).

עפרה. ישנה עיר עפרה בבנימין (יהושע יח, כג), וישנה עוד עיר - עפרה אבי העזרי [או עפרת אבי העזרי] מקומו של גדעון, והיא בנחלת מנשה, בשומרון באיזור שכם, מוזכרת במעשה גדעון בספר שופטים [פרק ו'], ואינה מוזכרת ביהושע [עפרה של ימינו, י"א שהיא עפרה שלישית [ע"פ תרגום של טייבה], וי"א שהיא עפרה של בנימין, אך קשה לומר ששבט בנימין הגיע עד שם, וראה בביאורינו על פרק י"ח - בהערה שם על העיר עפרה].

עפרין. נראה שהייתה בנחלת אפרים, ומוזכרת רק בדברי הימים [ב' יג, יט].

עצם. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, ג), וניתנה לשמעון (יהושע יט, ג דה"י א' ד, כט), וניתנה לכהנים (יהושע יט, ג).

עצמון [עצמונה]. מוזכרת בגבול הדרומי של א"י בפרשת מסעי (במדבר לד, ד-ה), ובגבול הדרומי של ארץ יהודה ביהושע (טו, ד), ולא ברור מיקומה [לכאורה תלוי מאד בזיהוי נחל מצרים].

עקרון. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מה), ומוזכרת בגבול נחלת דן (יהושע יט, מג) ובגבול יהודה (יהושע טו, יא). אך הייתה מאוכלסת בפלשתים, והייתה אחת מחמישת הערים הגדולות שלהם. וכאשר העיר מוזכרת בנביאים, הכוונה לפלשתים בד"כ.

עין רגל. מקום בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ז, וכן יח, טז).

עין שמש. ראה ע' מי עין שמש.

עין תפוח. נראה שהיא העיר תפוח במנשה (יהושע יז, ח).

עינס. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לד), ולדעת רש"י אינה עיר, אלא מעיינות סביב העיר תפוח ביהודה.

עיר המלח. עיר במדבר יהודה (יהושע טו, סב), [מסתבר שהיתה על גדות ים המלח].

עיר שָׁמֶשׁ. מוזכרת בגבול דן (יהושע יט, מא), ונראה שהיא בית שמש המוזכרת בגבול יהודה (יהושע טו, י), [ראה בהערה שם בפרק יט].

עלמון [עלמת]. עיר שניתנה לכהנים מנחלת בנימין, ומוזכרת רק ביהושע (כא, יח). והיא עלמת המוזכרת בדברי הימים (א' ו, מה), רש"י והרד"ק מבארים שהעיר בחורים (מקומו של שמעי בן גרא), היא העיר עלמון ועלמת (עלם - בחור).

עמֶעֶד. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כו).

עמה. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, ל).

עמק קציץ. עיר בבנימין (יהושע יח, כא).

עמק עכור. מקום במדבר יהודה, על גבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ו). אינה מוזכרת בגבול בנימין בפרק יח, אולי עמק זה היה גבוה מהגלגל, כך שעלו מהגלגל לעמק עכור [ראה יהושע ח, כז].

עמק רפאים. נראה שהמקום הוא ביהודה, ומוזכר בהקשר לגיא בן הנם הממוקם בקצהו - שהוא מקום בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ח וכן יח, טז).

ענב. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, ג).

ענים. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, ג).

עֲנִיָּה. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא, לב).

פרעתון. מקום בנחלת אפרים, מוזכר רק בשופטים (יב,טו).

צַבְעִים. גיא הצבועים. מוזכרת בנחמיה בערי בנימין (נחמיה יא,לד), ונראה שאיננה מקום גיא הצבועים המוזכרת במלחמת שאול הראשונה (שמואל א' יג,יח), למרות ששניהם מוזכרים בהקשר לבנימין, כי במלחמת שאול מדובר על מקומות בחלקו העליון של הר בנימין, ובנחמיה העיר מוזכרת בין חדיד לנבלט [חדיד צבועים נבלט], ואלו נמצאים בעמק בסביבת לוד בנחלת דן, ולמעשה בני בנימין ישבו שם בזמנים מסויים (הרחבנו על כך בסוף פרק י"ח). כמו"כ הרב לנדי אמר לי שמסתבר כך, וישנן שני מקומות בשם 'צבועים'.

צדד [צדדה]. מקום בגבול הצפוני של א"י (במדבר לד,ח), אינו מוזכר ביהושע כלל, ולא ברור מיקומו.

צָדִים. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט,לה).

צוער. עיר מחמישת ערי סדום, על גדות ים המלח מדרומה. מוזכרת במקומות שראה משה לפני מותו [דברים לד,ג], בנבואת ישעיה (טו,ה) וירמיה (מח,לד) על מואב מוזכרת העיר צוער, ונראה שאז המואבים ישבו שם, (או שהיא עיר אחרת בשם זה, שהרי בנבואות על מואב מוזכרות כמעט רק ערים מהצד הצפוני של נחל ארנון, אך הרב לנדי סובר שברור הדבר שמדובר על אותה העיר) [העיר מוזכרת גם לגבי שמיטה בפסחים נב. ובתוספתא שביעית ז:יב].

צין [צינה]. מקום בגבול הדרומי של ארץ ישראל (במדבר לד,ד), ומוזכרת ביהושע בגבול הדרומי של ארץ יהודה (טו,ג).

ציעור. עיר בהרי יהודה (יהושע טו,נד).

צידון. צידון רָבָה. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט,כח), ולא הורישו אותם (שופטים א,לא).

ציקלג. עיר ביהודה, בגב (יהושע טו,לא), וניתנה לשמעון (יהושע יט,ה דה"י א' ד,ל), למעשה הייתה מארץ פלשתים, ואכיש מלך

ערד. עיר ביהודה, בגב (במדבר כא,א וכן לג,מט), י"א שהיא העיר 'עד' המוזכרת בערי הנגב (יהושע טו,כא).

עָרוֹעַר. ישנן שתי ערים בעבר הירדן בשם זה, אחת בנחלת ראובן על נחל ארנון (יהושע יג,טז), ומוזכרת רבות, והשניה בגבול גד - ערוער אשר על פני רבה (יהושע יג,כה), והיא ערוער במדבר לב,לד), כלומר, באיזור רבת עמון בירת ארץ עמון [ונראה שהיא הערוער המוזכרת במלחמת יפתח שופטים יא,לג]. ואולי הייתה עוד עיר בשם זה ביהודה, ומוזכרת בשמואל (א' ל,כח) במקומות שדוד שלח משלל העמלקי (כי דוד שלח למקומות שהתהלך שם, ולא ידוע שהתהלך בעבר הירדן. ואולי היה שם בזמן שהלך למצפה מואב [שמואל א' כב,ג], אך לא נראה לפרש כך).

עשן. ישנם כמה מקומות בשם זה, ישנה 'עשן' בשפלת יהודה (יהושע טו,מב), והיא מהערים שניתנו מיהודה לשמעון בגב (יהושע יט,ז, דה"י א' ד,לב). כמו"כ העיר עֵין בגב (יהושע טו,לב) - שניתנה מיהודה לשמעון (יהושע יט,ז) - וניתנה מהם לכהנים (יהושע כא,טז) - היא נקראת גם 'עשן' בדברי הימים (א' ו,מד).

עֶשְׂתְּרוֹת. עיר בבשן בעבר הירדן בנחלת חצי מנשה (יהושע יג,כו), היא ניתנה ללוויים, ונקראת **בְּעֶשְׂתְּרָה** ביהושע כא,כז. (בדברי הימים א' ו,נו נקראת עשתרות) והייתה מקומו מושבו של עוג מלך הבשן כפי המוזכר בכמה מקראות (אבל ערשו היתה ברבת עמון דברים ג,יא).

עֵתָה קָצִין. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט,יג).

עתר. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו,מב), וניתנה לשמעון (יהושע יט,ז), (עתר, ועשן, שניהם מופיעים יחד בשני המקראות שהוזכרו, והן 2 ערים ששמעון נחל בשפלת יהודה, ושאר הערים הוא נחל בגב).

פרה. עיר בבנימין (יהושע יח,כג).

קִבְצִים. עיר שניתנה משבט אפרים ללוויים, ומוזכרת בשם זה ביהושע (כא, כב), ובדברי הימים (א' ו', נג) נקראת יקמעם.

קִדְמַת. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יח), וניתנה ללוויים (דברי הימים א' ו', סד).

קִדְשׁ. ישנם כמה מקומות בשם זה, ביהודה, בנגב (יהושע טו, כג), ועוד עיר מקלט בנחלת נפתלי (יהושע יט, לז), וניתנה ללוויים (יהושע יט, לב, כז), [ונראה שהיא 'קדש' המוזכרת בין ה-31 המלכים שכבש יהושע (יב, כב)]. העיר קשיון, בשבט יששכר אשר ניתנה ללוויים (יהושע כא, כח), נקראת גם קדש בדברי הימים א' [ו', נז]. [י"א שישנן 2 קדש בנפתלי, אחת המוזכרת לעיל, ועוד אחת סמוכה לאילון בצעננים].

קִדְשׁ בְּרִנֶּע. מקום בגבול הדרומי של ארץ ישראל (במדבר לד, ד), ומוזכרת ביהושע בגבול הדרומי של ארץ יהודה (טו, ג). י"א שהיא קדש מדבר צין, של מי מריבה, ונקראת ביחזקאל (מח, כח) מי מריבת קדש.

קִטָּת. עיר בנחלת זבולון (יהושע יט, טו).

קִיטְרוֹן. מוזכר בספר שופטים שזבולון לא הוריש (שופטים א, ל), חז"ל מזהים עם ציפורי (ירושלמי מגילה א, א), ואחד מחכמיה קרוי שמעון איש קיטרון.

קִיִּין. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נז).

קִינָה. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כב).

קִמּוֹן. מקום בגלעד, מוזכר רק בשופטים [י, ה].

קִנְהָ. עיר בנחלת אשר (יהושע יט, כח), אין לה קשר לנחל קנה.

קִנְתָּ. מקום בעבר הירדן בנחלת חצי מנשה [במדבר לב, מב], נובח כבש אותה, וקרא אותה על שמו 'נבח' [בסוף פרשת מסעי משמע שקנת וחוות יאיר הם מקומות שונים, ובדברי הימים א' ב, כג משמע שקנת היא המחוז של ה-60 הערים של חוות יאיר - חבל ארגוב, שהוא הבשן - בארץ עוג].

פלישתים נתן אותה לדוד בזמן שברח מפני שאול (שמואל א' כז, ו).

צִלְע. עיר בבנימין (יהושע יח, כח), מקום קבורת קיש אבי שאול, ושאול ובניו (שמואל ב' כא, יד). אולי הייתה עיר מולדת שאול. אך מדברי הימים (א' ח, ל) משמע ש-קיש אבי שאול ישב בגבעון.

צָמְרִים [הר צמרים]. עיר בבנימין (יהושע יח, כב), וראה בהערה שם.

צֶנֶן. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לז).

צֶפֶת. עיר של שבט שמעון [שופטים א, יז], כנראה באיזור הנגב (או דרום השפלה), ואין לה קשר עם צפת בת ימינו השוכנת בגליל העליון.

צֶרְעָה. עיר בשפלת יהודה, באיזור בית שמש, בגבול יהודה ודן [יהושע טו, יח יהושע יט, מא], ראה בביאורינו על יהושע טו. מוזכרת במעשה שמשון (שופטים יג, ב).

צֶרְדָּה. מקומו של ירבעם בן נבט (מלכים א' יא, כו), נראה שהייתה בנחלת אפרים.

צֶרְדָּתָה. מוזכרת בשופטים (ז, כב) במנוסת מדין מפני גדעון. נראה שהייתה בנחלת יששכר (מסתבר שהייתה במזרח עמק יזרעאל, או במערב עמק חרוד).

צֶרֶ. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כט) [הייתה ממלכת סחר עשירה, ושלטה על צידון, והיו להם מושבות סחר בכל חופי הים התיכון, ומוזכרת רבות בנביאים].

צֶרֶ. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לה).

צָרַת הַשָּׁחַר. פְּהֵר הָעֵמֶק. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יט).

צֶרֶת (צֶרְתָּנָה), צֶרְדָּתָה. ביהושע (ג, טז) מוזכר שמי הירדן, נכרתו מהעיר צרתן, בספר מלכים מוזכר שחירום יצק את הנחושת בין סוכות ובין צרתן (מלכים ב' ז, מו), ובדברי הימים [ב' ד, יז] מוזכר - בן סוכות ובין צרדתה.

קִבְצָאֵל. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, כא).

קָרְתָּן. עיר שניתנה משבט נפתלי ללוויים (יהושע כא, לב), נקראת גם קריתיים בדברי הימים א' (ו, סא).

קִשְׁיוֹן. עיר שנחלת יששכר (יהושע יט, כ), וניתנה לכהנים (יהושע כא, כח), [נקראת גם קדש, בדברי הימים א' ו, נז].

רְבִית. עיר שנחלת יששכר (יהושע יט, כ).

רומה [נקראת **דומה** בתנ"ך ע"פ בן נפתלי, כגון בתנ"ך קורן]. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, נב), מקומה של אישת יאשיהו, אימו של יהויקים (מלכים ב, כג, לו).

רָאמָת, או רָמָת - בגלעד. עיר מקלט בשבט גד, שניתנה ללוויים (דברים ד, מג). יהושע, כא, לו. ועוד מקראות. כמו"כ העיר ירמות, שניתנה ללוויים משבט יששכר, נקראת ראמות בדברי הימים (א' ו, נח).

ראמת נגב [רמות נגב]. מוזכרת בנחלת שמעון (יהושע יט, ח) ואפשר שהיא העיר בעלת באר [ראה לעיל], והיא רמות נגב המוזכר אצל דוד [שמואל א' ל, כז], ולא ידוע מיקומה.

רָבָה. ישנן שתי ערים בשם זה, אחת בהרי יהודה (יהושע טו, ס). נוסף על כך, העיר ר'בת עמו'ן פירושה העיר רבה של עמו'ן, והייתה בירת עמו'ן, ונקראת רבה בהרבה מקראות.

רַבְלָה [רבלתה]. מקום בגבול המזרחי של א"י (במדבר לד, יא), אינו מוזכר ביהושע כלל. רבלה היא מצפון לדמשק, והמקום קרוי כך עד היום [רַבְלָה או RABLAH]. מקום זה מוזכר בכמה מקראות ביחזקאל כגבול ישראל (כגון יחזקאל יא, י-יא, ועוד) גבול ישראלי שם, הכוונה לרבלה, שם ישב נבוכדנאצר בתקופת החורבן, שם רצח את בני צדקיהו ועוד רבים משרי יהודה, והיא בארץ חמת כמפורש [מלכים ב' כג, לג, וכן שם כה, כא. ירמיהו לט, ה. וכן שם נב, ט]. ואולי חמת גובל ברוב הגבול הצפוני, והצפון מזרח של א"י, שהרי גם לבא חמת היא בגבול חמת, וגם רבלה כאמור, וא"כ אולי כל המקומות המוזכרים בפרשת מסעי בין לבא

קעילה. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, מד), דוד הושיע אותם מהפלשתים בזמנים שברח מפני שאול (שמואל א', פרק כ"ג).

קריות. ישנה עיר בשם זה ביהודה נגב, מוזכרת ביהושע (טו, כה). אך בשאר המקראות הכוונה לעיר במואב [כגון ירמיהו מח, כד. עמוס ב, ב]. ואינה העיר קריתיים של ראובן שהייתה אח"כ בידי מואב, שהרי שניהן מוזכרות בירמיהו מ"ח ברשימה אחת, אך הייתה בארץ ראובן, כי מירמיהו משמע שהיתה בערי המישור בעבר הירדן, וערי המישור היו של ראובן כפי שלמדנו בפרק י"ג, ובעוד מקראות.

קְרִיתִים. ישנה עיר בשם זה בעבר הירדן בערי המישור בנחלת ראובן (יהושע יג, יט במדבר לב, לו) ועליה מדובר בד"כ. אך גם העיר קרת, שניתנה משבט נפתלי ללוויים (יהושע כא, לב), נקראת קריתיים בדברי הימים א' (ו, סא). כאמור ישנה עיר קריתיים בעבר הירדן, ובתקופת ירמיהו ישבו שם המואבים (ראה ירמיהו מח, א, וכן מח, כג שם מפורש שהיא בערי המישור), מקום זה היה גם של מואב בזמנים מוקדמים יותר, וסיחון כבש מהם, וטהר בסיחון, כמו כל ערי המישור של ראובן.

קְרִית. עיר בבנימין (יהושע יח, כח).

קרית יערים, או קרית בעל. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, ס), מוזכרת גם בגבול יהודה ובנימין (יהושע טו, ט).

קרית סנה [דביר]. עיר בהרי יהודה (יהושע טו, מט).

קרקעה [הקרקעה]. מוזכרת רק ביהושע [טו, ג] בגבול הדרומי של ארץ יהודה, ואינה מוזכרת בגבול הדרומי של א"י בפרשת מסעי, ולא ידוע מיקומה [היא בין חצר אדר לעצמון].

קָרְתָּה. עיר שניתנה משבט זבולון ללוויים (יהושע כא, לד).

ישנן ערים נוספות בעלות שתי שמות, כגון - רמות המתואר, סלע הרימון, גת רימון, בית רימון (בארץ ארם).

רִמּוֹן הַמֵּתָאָר. מוזכר בגבול זבולון (יהושע יט, ג).

רַמְת. עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, כא) (ואולי היא ירמות שניתנה לכהנים, יהושע כא, כט).

רמת המצפה. עיר בעבר הירדן בנחלת גד (יהושע יג, כו).

רַקִּיָּו. עיר בנחלת דן (יהושע יט, מו).

רַקֶּם. עיר בשבט בנימין (יהושע יח, כז).

רַקַּת. עיר בנחלת נפתלי (יהושע יט, לה).

רַבְמָה [שבס]. עיר בעבר הירדן בנחלת ראובן (יהושע יג, יט, במדבר לב, לח) ונקראת גם 'שבס' [במדבר לב, ג].

שריד. מוזכרת בגבול זבולון (יהושע יט, י).

שׁוֹלָה [לעתים כתיב שֹׁלָה]. ישנם שתי ערים ביהודה בשם זה, אחת מוזכרת בתחילת ערי ההר [יהושע טו, מח], ופעם אחרת ברשימה הראשונה של ערי השפלה (יהושע טו, לה), שם נקבצו הפלשתים במלחמה עם גלית [באיזור בית שמש של ימינו]. [אנטיגנוס איש שׁוֹלָה, היה הראשון מבין הזוגות, וקיבל משמעות הצדיק, אך לא ברור באיזה מהם הוא גר], בנציבי שלמה בתחילת מלכים א' (ד, י), מוזכר 'שׁוֹלָה', ונראה שהיא באיזור מנשה (שהרי מוזכרת עם ארץ חפר), וא"כ אין כל קשר בינה לאלו שבארץ יהודה.

שומרון. היא בירת עשרת השבטים בהרי מנשה, צפונית מערבית לשכם. עיר זו נבנתה ע"י עמרי [אבי אחאב] מלך ישראל (מלכים א' טז, כד). האיזור כולו נקרא הרי שומרון. בנביאים אחרונים כאשר מוזכר 'שומרון', לרוב, הכוונה לכל עשרת השבטים אשר 'שומרון' הייתה הבירה שלהם [כמו ירושלים ביהודה].

שונם. עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, יח).

שחצימה. עיר בגבול יששכר (יהושע, יט, כב).

חמת לרבלה - כגון צדד, זפרון, חצר עינן, שפם - כולם בגבול ארץ חמת [או שנאמר שיש שני רבלה, ואחת מהם בארץ חמת, ואחת דרומה קרוב יותר לכינרת, אך לא ראיתי מי שיאמר כך].

רחוב. ישנם שני ערים בשם זה בנחלת אשר (יהושע יט, כח, יט, ל), אחת מהן ניתנה ללויים (יהושע כא, לא). ואולי אחת מהן הייתה בגבול ישראל הצפוני קרוב ללבא חמת (מוזכרת במעשה המרגלים במדבר יג, כא). בשופטים (א, לא) מוזכר שבני אשר לא הורישו את רחוב. ישנה אומה ארמית בשם רחוב, שנלחמו בישראל בימי דוד (שמואל ב' יח), אומה זו נקראת שם גם בשם ארם בית רחוב, ואולי היו באיזור דן בצפון, שהרי העיר דן נמצאת בעמק אשר לבית רחוב [שופטים יח, כח] [לכל אלו אין קשר עם 'רחוב' באיזור בית שאן, המוזכרת בתקופות מאוחרות].

רָמָה. (הרמה) - [רמתיים צופים]. ישנן כמה ערים בשם זה. ישנה עיר בבנימין (יהושע יח, כה) ונראה שהיא מקומו של שמואל, וקרויה גם רמתיים צופים, ונראה שהיא רמה המוזכרת אצל גדליה בן אחיקם, וכן אצל בעשה מלך ישראל, ואצל דבורה, ובישעיה [י, כט] ובהושע [ה, ח] ועוד. מסתבר שהייתה צמודה לגבע לפי המקראות [עזרא ב, כו, וכך גם משמע קצת מישעיה י, כט], אך לפי השערות הזיהוי בימינו לא נראה כך. עיר נוספת בשם רָמָה מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כט), כמו"כ מוזכרת עיר רָמָה בנחלת נפתלי (יהושע יט, לו).

רַמּוֹנו. עיר שניתנה משבט זבולון ללויים נקראית כך בדברי הימים [א' ו, סב] (אולי היא קרתא, או עיר אחרת מארבעת הערים המוזכרות ביהושע כא, לד-לה).

רַמּוֹן. ישנם כמה מקומות בשם זה, ביהודה, בגב (יהושע טו, לב), וניתנה לשמעון (יהושע יט, דה"י א' ד, לב). בזכריה (יד, י) מוזכר מקום קרוב לירושלים בשם זה, ולא ידוע מקומו (לא ידוע על עיר נוסף בשם רימון, אך

המוזכרת ביהושע - נראה שהייתה בצפון השפלה בסביבת בית שמש כמו שאר הערים המוזכרות איתה, ולא נראה כלל שנחלת שמעון הגיעה עד שם.

שפס. מקום בגבול המזרחי של א"י [הרחק מצפון לכינרת] (במדבר לד, י-יא), ולא ידוע מיקומו.

שָׁרִין. כך קראו הצידונים לחרמון (דברים ג, ט) (החרמון קרוי - חרמון, שריון, שיאון, שניר).

תַּאֲנַת שִׁילָה. מקום בגבול אפרים (יהושע טז, ו).

תבור. המקום תבור [שהוא הר תבור] מוזכר בגבול יששכר (יהושע יט, כב), ואזנות תבור בגבול נפתלי (יט, לד), כסלות תבור בזבולון (יט, יב), העיר תבור הייתה של של זבולון וניתנה ללוים (דברי הימים א' ו, סב), והיא אחת מארבעת הערים המוזכרות ביהושע כא, לד-לה [ואולי אין לה קשר להר תבור].

תבץ. המקום בו נהרג אבימלך בן גדעון (שופטים ט, ג), אולי היא העיר הערבית טובאס בשומרון (הרב רוטשטיין סובר שהיא גם העיר טַבַּת המוזכרת במעשה גדעון שופטים ז, כב).

תוכן. עיר שניתנה מיהודה לשמעון (דברי הימים א' ד, לב), ואולי היא העיר 'עתר' המוזכרת ביהושע [יט, ז], כי בשני המקראות מונה ערי חצרים בודדות, וביהושע לא מוזכר 'תוכן', ובדברי הימים לא מוזכר 'עתר'.

תולד. מוזכרת בדברי הימים (א' ד, כט), והיא אלתולד, ראה ע' אלתולד.

תַּמְנָה, או תַּמְנָתָה. ישנם כמה מקומות, ישנה עיר **תַּמְנָה** בהרי יהודה, כנראה בדרום הר חברון (יהושע טו, נז), ועוד עיר **תַּמְנָה** מוזכרת בגבול יהודה ודן (טו, י), ואינה התַּמְנָה הקודמת (המוזכרת ב-טו, נז), שכן היא בערי ההר, וזו בשפלה, לאחר הירידה מבית שמש. **תַּמְנָתָה.** עיר בנחלת דן (יהושע יט, מג), ונראה שהיא התַּמְנָה המוזכרת בגבול יהודה (שכן בשני המקראות הן

שִׁיאָן. (עם ש' ימנית) עיר בנחלת יששכר (יהושע יט, יט), כמו"כ הר חרמון גם נקרא **יְהִר שִׁיאָן** (דברים ד, מח), אך הוא באות ש' שמאלית, ואין לו קשר לעיר זה.

שִׁיחור לְבָנָת. מוזכרת בגבול נחלת אשר (יהושע יט, כו), אמנם 'שיחור' המוזכר במקומות אחרים הכוונה לנילוס.

שילה. אינה מוזכרת בנחלה של שבט מסויים, לפי מיקומה נראה שהיא שייכת לאפרים, כך משמע גם מספר תהילים (עח, סז). שם ישב משכן ה', עד לחורבנו בימי שמואל (בגבול אפרים מוזכר תַּאֲנַת שִׁילָה).

שילחים. עיר ביהודה, בנגב (יהושע טו, לב), ואולי היא העיר שרוחן שניתנה לשמעון (יהושע יט, ו), [שהרי שניהן מופעות לאחר לבאות, ושמותיהן דומות. ואין עיר שרוחן בנגב, ולא שילחים בשבט שמעון, ויותר נראה ששמעון נחל רק ערים שהוזכרו מיהודה, אם כי לא מוכרח לומר כך].

שימרון. עיר בנחלת זבולון (יהושע יט, טו), ואין לה כל קשר לשומרון.

שָׁכֶם. מוזכרת בגבול אפרים (יהושע יז, ז), והיא שייכת לאפרים (דברי הימים א' ז, כח), היא עיר מקלט וניתנה ללוויים (יהושע כא, כא).

שָׁפְרֹנָה (שכרון). מקום בגבול יהודה ודן (יהושע טו, יא).

שמיר. ישנם 2 מקומות בשם זה, ישנה עיר שמיר בהרי יהודה (יהושע טו, מח), ומקום בהר אפרים, מוזכר בשופטים [יב, ב], (י"א) שהוא בחורבת סאמרה סביבות כפר תפוח (שומרון).

שמע. עיר ביהודה בנגב [יהושע טו, כו], לא ידוע מקומה.

שַׁעֲלָבִין (שעלבים). עיר בנחלת דן (יהושע יט, מב).

שעריים. עיר בשפלת יהודה (יהושע טו, לו). כמו"כ בדברי הימים [א' ד, לא] משמע שניתנה לשמעון, אך נראה יותר שמדבר שם על עיר אחרת בשם שעריים, כי שעריים

תקוע. עיר ביהודה, אינה מוזכרת ביהושע. נראה שהיא הייתה בקירבת מקום ליישוב הערבי תוקוע [קרוב לתקוע היהודית]. והיא מקומו של הנביא עמוס [עמוס א,א], וכפי הנראה ע"פ פשוטו של מקרא, תקוע המוזכרת במקרא הכוונה לעיר זו אשר ביהודה [ולא בנחלת אשר], שהרי מכמה מקראות מוכח כך [מדברי הימים ב' כ,כ משמע שהייתה בין ירושלים לעין גדי, בדברי הימים ב' יא,ו היא נמנית בין ערי המבצר של רחבעם מלך יהודה, מוזכרת בייחוסים של יהודה בדברי הימים (א' ד,ה)].

תרצה. נראה שהיא בנחלת מנשה, מוזכרת בין ה-31 מלכים. הייתה בירת עשרת השבטים, מימי ירבעם בן נבט עד ימי עמרי [אבי אחאב], [הייתה עיר יפה מאד, שיר השירים ו,ד].

תראלה. עיר בבנימין (יהושע יח,כז).

מוזכרות לפני העיר עקרון), יש מ"ד שהיא תמנתה המוזכרת במעשה יהודה ותמר, ובמעשה שמשון (מחלוקת בגמ' סוטה י.).

תמנת סרח [תמנת חרס]. עיר בנחלת אפרים, אותה נחל יהושע, ביהושע [יט,ג] היא נקראת תמנת סרח, ובשופטים [ב,ט] נקראת תמנת חרס.

תענז. עיר ביששכר (כך נראה) בגבול עמק יזרעאל, וניתנה לחצי מנשה בא"י (יהושע יז,יא), וניתנה ללויים (יהושע כא,כה), והיא 'ענר' בדברי הימים (א' ו,נה).

תפוח. ישנם כמה מקומות בשם זה. ישנה עיר תפוח בשפלת יהודה (יהושע טו,לד), [בית תפוח בהרי יהודה יהושע טו,נג], ארץ תפוח בנחלת מנשה (יהושע יח,ו) והיא תפוח הנמנית בין ה-31 מלכים בפרק י"ב. והיא גם מוזכרת בגבול אפרים (יהושע טז,י).